

Received: 2024/7/8

Accepted: 2024/10/12

from 127 to 159

Gholamreza Naini

Ph.D in family and marriage counseling. (Corresponding Author)

Mohsn29121360@gmail.com

Mohammadreza Salari

Far

Associate Professor of the Research Institute of the Field and University, Qom.

Msalarifar@rihu.ac.ir

Mohammadreza Ahmadi

Mohammadabadi

Associate Professor of Imam Khomeini Educational and Research Institute, Qom.

M.r.ahmadi313@gmail.com

Keywords:

Nurture, Family, children, Social lifestyle, Islamic sources, Individual psychology

The model for the role of family in nurturing children's social lifestyle from the perspective of Islamic sources with an individual psychology approach

Abstract

The present study was developed to provide a model for the role of family in nurturing children's social lifestyle from the perspective of Islamic sources (Qur'an and Hadith) with an individual psychology approach. This qualitative study has focused on extracting components and drawing the mentioned model by gathering information in a documentary way, non-random and purposeful sampling, and data analysis using the grounded theory method with open, axial, and selective coding and finally specifying core category. According to the individual psychology approach, which presents human beings as social and useful type for society as having a healthy lifestyle and by referring to the Quran and Islamic hadiths and by purposive sampling based on the principle of saturation, 145 primary open codes, 28 axial codes and finally, according to the dimensions of the creating conditions, strategies and consequences, 5 selective codes explaining the components of the family role model in nurturing children's social lifestyle with an individual psychology approach and centered on one core category, titled "Social education on the path to being useful to others" was extracted from Islamic sources. These components were evaluated by 11 humanities and psychology experts and analyzed using the Content Validity Index (CVI). Experts assessed the validity of the components as favorable (CVI= 0/92). Finally, according to the obtained components, model of the role of family in nurturing children's social lifestyle from the perspective of Islamic sources with an individual psychology approach and the core category of social education on the path to being useful to others was designed.

مدل نقش خانواده در تربیت سبک زندگی اجتماعی فرزندان از منظر منابع اسلامی با رویکرد روانشناسی فردی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۴/۱۸
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۷/۲۱
از صفحه ۱۳۷ تا صفحه ۱۵۹

غلامرضا نائینی

دکتری مشاوره خانواده و ازدواج (نویسنده)
مستوفی

Mohsn29121360@gmail.com

محمد رضا سالاری فر

دانشیار پژوهشگاه حوزه و دانشگاه،
قم

Msalarifar@rihu.ac.ir

محمد رضا احمدی محمدآبادی

دانشیار موسسه آموزشی، پژوهشی
امام خمینی (ره)، قم

M.rahmadi313@gmail.com

چکیده

پژوهش حاضر با هدف ارائه مدل نقش خانواده در تربیت سبک زندگی اجتماعی فرزندان از منظر منابع اسلامی (قرآن و احادیث) با رویکرد روانشناسی فردی تدوین شده است. این پژوهش کیفی است، که با گردآوری اطلاعات به شیوه اسنادی و نمونه‌گیری غیرتصادفی از نوع هدفمند با روش تجزیه و تحلیل داده‌ها به روش گرنند تئوری با کدگذاری باز، محوری و انتخابی و در نهایت کدهسته‌ای به استخراج مولفه‌ها و سرانجام تبیین مدل مذکور پرداخته است. با توجه به رویکرد روانشناسی فردی که انسان را اجتماعی و تیپ مفید برای اجتماع را دارای سبک زندگی سالم معرفی می‌کند و با مراجعه به قرآن و احادیث اسلامی با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند بر اساس اصل اشباع، ۱۴۵ کد باز اولیه، ۲۸ کد محوری، و در نهایت با توجه به ابعاد شرایط به وجود آورنده، راه‌بردها و پیامدها، ۵ کد انتخابی تبیین کننده مولفه‌های مدل نقش خانواده در تربیت سبک زندگی اجتماعی فرزندان با رویکرد روانشناسی فردی، با محوریت یک کد هسته‌ای با عنوان تربیت اجتماعی در مسیر مفید بودن برای دیگران، از منابع اسلامی استخراج گردید. این مولفه‌ها توسط ۱۱ کارشناس علوم انسانی و روان‌شناسی مورد ارزیابی قرار گرفته و با استفاده از شاخص روایی محتوایی (CVI) تحلیل شد. روایی مولفه‌ها توسط کارشناسان مطلوب ارزیابی شد (CVI=۰/۹۲). سرانجام با توجه به مولفه‌های بدست آمده، مدل نقش خانواده در تربیت سبک زندگی اجتماعی فرزندان از منظر منابع اسلامی با رویکرد روانشناسی فردی با کد هسته‌ای تربیت اجتماعی فرزندان در مسیر مفید بودن برای دیگران طراحی شد.

واژگان کلیدی:

تربیت، خانواده، فرزندان، سبک زندگی اجتماعی، منابع اسلامی، روانشناسی فردی

از منظر روانشناسی فردی سبک زندگی با رشد و تحول آغاز می‌شود و در همان اوان زندگی شکل می‌گیرد و تجربیات بعدی در این الگوی رفتاری جذب شده و بر همین اساس تفسیر می‌شود (رایکمن، ۱۳۹۶: ص ۱۲۳). ماهیت سبک زندگی به تعامل‌های اجتماعی فرزند در خانواده و ماهیت رابطه والد - کودک بستگی دارد (شولتز و شولتز، ۱۳۸۵: ص ۱۴۳). بر این اساس از منظر آدلر سبک زندگی سالم بازتاب علاقه اجتماعی است که نوعی توانایی فطری همه انسان‌هاست (پروچاسکا و نورکراس، ۱۳۹۳: ص ۱۳۱-۱۳۲). بنابراین سبک زندگی افراد می‌تواند همراه و همراستا با اجتماع و اهداف اجتماعی باشد یعنی سبکی مملو از علاقه اجتماعی و یا پر از انتقام و بیزاری و نفی اجتماعی. پس اگر سبک زندگی به اهدافی معطوف نباشد که از لحاظ اجتماعی مفید است، سبک زندگی اشتباه^۱ محسوب می‌شود، از این جهت اگر کسی که به دنبال برتری فردی (عقده برتری یا خودبرتتری) و یا تحت تأثیر احساس حقارت (عقده حقارت) باشد، هرگز نمی‌تواند به رشد و تعالی برسد، زیرا فاقد علاقه اجتماعی است و سبک زندگی اشتباه یا نادرست دارد (گنجی و گنجی، ۱۳۹۳: ص ۱۸۹-۱۹۰). آدلر^۲ چهار تیپ شخصیتی بیان می‌دارد که بیان کننده نوع سبک زندگی افراد است: الف: تیپ سلطه جو- غالب (حکمران)^۳؛ ب: تیپ متکی - تلکه کن (وابسته)^۴؛ ج: تیپ اجتناب‌گر^۵؛ د: تیپ مفید برای اجتماع^۶. سه تیپ شخصیتی اول، سبک‌های زندگی اشتباه یا ناقص دارند زیرا در آنها علاقه اجتماعی صحیح یا مناسب دیده نمی‌شود. تنها تیپ مفید برای جامعه است که می‌تواند به زندگی غنی و هدفمند خود امیدوار باشد (گنجی و گنجی، ۱۳۹۳: ص ۱۹۰). تیپ مفید برای اجتماع برای همکاری با دیگران، سهمیم بودن در رفاه دیگران و ساختن جامعه‌ای بهتر آماده‌اند و در یک کلام آنها با توجه به علاقه‌مندی اجتماعی عمل می‌کنند (فراهانی، ۱۳۷۸: ص ۱۷۸).

از منظر آدلر؛ پدر و مادر نقش مهمی در رشد و تحول کودکان و در رقم زدن سبک زندگی آنان دارند (همان، ص ۱۲۴). نیرومندی رابطه کودک با والدین، تأثیرات وراثت را از بین می‌برد (فیست و فیست، ۱۳۹۶: ص ۱۱۶). کودک معیارهای زندگی جمعی و بیرونی را از والدین اخذ می‌نماید و تصویر جهانی خود را شکل می‌دهد (آدلر، ۱۳۷۰: ص ۱۲۷). البته پدر و مادر به صورت متفاوتی بر سبک زندگی سالم و میزان علاقه‌مندی اجتماعی کودک تأثیر می‌گذارند (فیست و فیست، ۱۳۹۶: ص ۱۱۶). آدلر مادر را بیش از هر توصیف، کلیدی برای گشایش مسائل تربیتی کودک می‌داند (آدلر، ۱۳۷۰: ص ۱۲۸)، زیرا کودک بیش از همه به مادر وابسته است (آدلر، ۱۳۷۸: ص ۱۱۵). نخستین وظیفه مادر آن است که حس زندگی اجتماعی را با القای فکر وجود هموعان در کودک بیدار کند

-
- 1- Mistaken lifestyle
 - 2- A. Adler
 - 3- Ruling – dominant type
 - 4- Getting – leaning type
 - 5- Avoiding type
 - 6- Socially useful type

(به قلم جمعی از مولفان (سمت)، ۱۳۸۶: ص ۳۳۴). رفتار مادر نسبت به کودک، می‌تواند علاقه اجتماعی را پرورش دهد یا جلوی رشد آن را بگیرد (شولتز و شولتز، ۱۳۸۵: ص ۱۴۵). رابطه مادر - فرزند، مدلی است، برای روابط اجتماعی بعدی. اگر این رابطه فضای مثبت و همکارانه ایجاد کند، کودک به علاقه اجتماعی دست خواهد یافت. اما اگر مادر کودک را به خودش بچسباند و محدود کند، او یاد خواهد گرفت که دیگران را از زندگی خویش کنار نگه دارد و به این ترتیب، علاقه اجتماعی وی تضعیف می‌شود (گنجی و گنجی، ۱۳۹۳: ص ۱۹۴). مادر با مراقبت عمیق از کودک، برای فرزندش نقش الگوی دلسوزی را بازی می‌کند. دلسوزی او برای شوهرش، خواهر و برادرهای دیگر کودک و دوستان و بستگان نیز او را به الگوی علاقه اجتماعی تبدیل می‌کند (شارف، ۱۳۹۵: ص ۱۴۷). اگر مادر یاد گرفته باشد به دیگران محبت کند و از دیگران محبت ببیند، در گسترش دادن علاقه اجتماعی فرزندش مشکلی نخواهد داشت (فیست و فیست، ۱۳۹۴: ص ۱۱۵).

آدلر معتقد است نقش پدر در تجهیز روانی کودک دارای اهمیت فوق العاده‌ای است. پدر که طبعاً از نظر زمانی دیرتر در میدان دید و تماس کودک ظاهر می‌شود (آدلر، ۱۳۷۰: ص ۱۳۰)، در محیط اجتماعی کودک در درجه دوم اهمیت قرار دارد. او باید نسبت به همسر و همین‌طور افراد دیگر، نگرشی متعهدانه داشته باشد (فیست و فیست، ۱۳۹۴: ص ۱۱۵). تکلیف اصلی پدر این است که با تأمین رفاه همسر، بچه‌ها و جامعه، ارزش خود به عنوان یک انسان را ثابت کند (رایکمن، ۱۳۹۶: ص ۱۲۵)، از این گذشته، او باید با همسرش در رفع مشکلات زندگی به‌گونه‌ای برابر و مبتنی بر همکاری عمل نماید (فراهانی، ۱۳۷۸: ص ۱۶۶) و با همسرش در پرستاری از فرزند همکاری کند و با فرزند خود رفتاری انسانی داشته باشد. جدایی عاطفی پدر می‌تواند باعث شود که کودک علاقه اجتماعی منحرف، احساس فراموش شدگی، و دل‌بستگی انگل‌وار به مادر را پرورش دهد. کودکی که احساس جدایی عاطفی از پدر می‌کند، به جای هدف مبتنی بر علاقه اجتماعی، برتری شخصی را دنبال خواهد کرد. همچنین خودکامگی پدر نیز می‌تواند به زندگی ناسالم منجر شود. کودکی که پدر را مستبد می‌داند، یاد می‌گیرد برای قدرت و برتری شخصی تلاش کند (فیست و فیست، ۱۳۹۴: ص ۱۱۵-۱۱۶).

نگرش والدینی و سبک تربیتی آنان، طیف وسیعی از تأثیرات والد - فرزند را پوشش می‌دهد، این رابطه ممکن است به صورت دمکراتیک، سلطه‌گرانه، سلطه‌پذیر، لوس‌بازآوردن، حمایت افراطی، کمال‌گرایانه، رهاشدگی، طردکننده، اغواکننده و تنبیهی باشد. هر کدام از این‌ها یا ترکیبی از این‌ها باعث تأثیرات خاص خود در سبک زندگی می‌شود (کاوایانی، ۱۳۹۴: ص ۴۷). آدلر اعتقاد داشت که والدین با تنبیه و تشویق، نقش تعیین‌کننده‌ای در تحول سبک‌های معین زندگی دارند (فراهانی، ۱۳۷۸: ص ۱۶۶). بنابراین بر حسب نوع مواجهه والدین با فرزندان و نگرش و سبک تربیتی آنها، نوعی خاص از سبک زندگی در فرزندان شکل می‌گیرد و زندگی مخرب و عاری از علاقه اجتماعی یا زندگی سازنده و سرشار از علاقه اجتماعی در فرزندان ایجاد می‌شود.

از نظر روانشناسی فردی، خانواده فراگیرترین و با نفوذترین اثر را بر روی شخصیت دارد (شیلپینگ، ۱۳۸۴: ص ۱۰۳). افرادی که تیپ سودمند اجتماعی دارند، در خانواده‌هایی رشد می‌کنند که اعضای

آن برای هم مفید و حامی یکدیگر هستند، با احترام و ملاحظات، با یکدیگر رفتار کرده و خود را درگیر مشکلاتی که استرس، تعارض و پرخاشگری به وجود آورد، نمی‌کنند (رایکمن، ۱۳۹۶: ص ۱۳۳ و فراهانی، ۱۳۷۸: ص ۱۷۸). آدلر معتقد بود، تحت چنین شرایطی فرد تقریباً اهمیت برابری و همکاری بین افراد را آموخته و اهداف خود را با توجه به علاقه‌مندی اجتماعی گسترش می‌دهد (فراهانی، ۱۳۷۸: ص ۱۷۶). اگر کودکان محبت و امنیت را تجربه کرده باشند، برای نوعی برتری تلاش می‌کنند که به صورت موفقیت و علاقه اجتماعی توصیف می‌شود (فیست و فیست، ۱۳۹۴: ص ۱۰۵). در مقابل، سبک زندگی مخرب در خانواده‌هایی شکل می‌گیرد که در آنها والدین (به ویژه مادر) ارتباط هیجانی خود با کودک را قطع کرده‌اند و سبک تربیتی استبدادی دارند یعنی خیلی سخت‌گیر هستند و کودک را طرد می‌کنند. لوس کردن کودک هم چنین نتیجه‌ای دارد (رایکمن، ۱۳۹۶: ص ۱۳۳-۱۳۲). لذا شخصیت‌های بیمارگون، معمولاً در محیط‌های خانوادگی آکنده از رقابت، بی‌اعتمادی، بی‌توجهی، سلطه‌گری، بدرفتاری یا لوس‌کردن، که همه مانع شکل‌گیری علایق اجتماعی است، شکل می‌گیرند. فرزندان چنین خانواده‌هایی بیشتر احتمال دارد برای دستیابی به زندگی کامل‌تر به بهای زیان زدن به دیگران تلاش کنند (پروچاسکا و نورکراس، ۱۳۹۳: ص ۱۳۲). تحقیقات زیادی نظرات آدلر درباره پویایی زندگی خانوادگی و علاقه اجتماعی را تأیید کرده‌اند (مانند: آمریکنز، مانکس، ولف، توماس^۱، ۱۹۹۴؛ جانسون، اسمیت و نلسون^۲، ۲۰۰۳؛ لیک و ویلیامز^۳، ۱۹۹۱؛ راد^۴، ۱۹۹۴ به نقل از رایکمن، ۱۳۹۶: ص ۱۲۴).

از منظر منابع اسلامی نیز بشر به حکم حکیمانه آفریدگار هستی، فطرتاً اجتماعی آفریده شده است، و به مقتضای فطرتش نمی‌تواند بدون کمک هم‌نوعانش در صحنه پیکار زندگی، نبرد کند و بر مشکلات فائق آید و ادامه حیات دهد. از این‌رو بشر همیشه باید در ظل جامعه زیست کند. پیمودن راه سعادت و وصول به شرف و کرامت بشری رسیدن به آرمان‌ها و اهداف حیات انسانی، و خلاصه برای حفظ حیات فردی و به فعلیت آوردن استعدادهای درونی خویش همواره به اشتراک مساعی هم‌نوعانش و زندگی جمعی با آنها احتیاج دارد (مطهری، ۱۳۹۲: ص ۵۵). پیامبر اکرم (ص) می‌فرماید: «همان آرامشی را که تشنگان از یافتن آب پیدا می‌کنند، افراد با ایمان از همبستگی به یکدیگر می‌یابند» (نوری، ۱۹۸۷: ج ۹، ص ۱۵۶).^۵ از این تعبیر به دست می‌آید که نیاز افراد جامعه به زندگی دسته جمعی بر اساس یک نیاز طبیعی و فطری است که بدون آن زندگی بشر ممکن نیست» (مکارم شیرازی، ۱۳۸۹: ص ۲۱۸). لذا اکثر حکمای بشری، آدمی را مدنی بالطبع خوانده‌اند. عبارتی همزیستی با هم‌نوعان را به صورت یک تمایل ناخودآگاه با خلقت انسان عجین دانسته‌اند. دین اسلام علاوه بر آن که به فطرت و وراثت و نقش آن در زندگی و آینده فرزندان تأکید

1- Amerikaner, Monks, Wolfe, & Thomas

2- Johnson, Smith, & Nelson

3- Leak & Williams

4- Rodd

۵- إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَيَسْكُنُ إِلَى الْمُؤْمِنِ كَمَا يَسْكُنُ قَلْبُ الظَّمْآنِ إِلَى الْمَاءِ الْبَارِدِ.

بسیار دارد؛ مسئله مهمتر و اساسی‌تر را تعلیم و تربیت فرزندان که امری اکتسابی است می‌داند (علینی، ۱۳۹۱: ص ۳۱). در تعلیم و تربیت اسلامی، تربیت و پرورش و رشد خیرخواهی از اساسی‌ترین روش‌ها و برنامه‌های اسلام به‌شمار می‌آید و هر نظامی تربیتی که برنامه‌های آن خالی از پرورش و رشد خیرخواهی در متربیان باشد، از مسیر تربیت اسلامی منحرف شده است. لذا در طراحی نظام تعلیم و تربیت اسلامی، برنامه پرورش و رشد خیرخواهی در متربی یکی از برنامه‌های اصلی باید باشد (زاهدی، ۱۳۸۵: ص ۲۲۴). بر این اساس پدران و مادران وظیفه دارند که فرزندان خویش را انسان‌دوست، مهربان و خیرخواه پرورش دهند (امینی، ۱۳۹۰: ص ۱۸۵). امام رضا^(ع) به یکی از صحابی خود می‌فرماید که صدقه بدهد و بکوشد با دستان کودک این کار را انجام دهد (کلینی، ۱۳۶۳: ج ۴، ص ۴). در حدیث دیگری از امام صادق^(ع) آمده است که حضرت به فرزند ارشدش فرمود: «باقیمانده خرج منزل چقدر است؟» فرزندش فرمود: «چهل دینار». حضرت دستور دادند: «برو مبلغ باقیمانده را صدقه بده». فرزند امام درنگ کرد گفت: «اگر این مبلغ را بدهم، چیزی برای خودم باقی نخواهد ماند». امام دوباره تکرار فرمودند: «صدقه بده خداوند جبران می‌کند» (کلینی، ۱۳۶۳: ج ۴، ص ۹). اصرار حضرت بر این که حتماً باید فرزندان صدقه بدهند، بیشتر جنبه آموزشی و تربیتی دارد. احتمالاً حضرت در ضمن آموزش عملی کمک به فقرا بر آن بوده‌اند که حتی ذهنیتی که فرزندان را از کمک کردن باز می‌دارد، اصلاح کنند (ساجدی و کوشا، ۱۳۹۴: ۶۷).

بنابراین از منظر منابع اسلامی نقش خانواده در تربیت سبک زندگی اجتماعی فرزندان بی‌بدیل است خصوصاً نقش مادر و در درجه بعد نقش پدر و سبک تربیتی آنان، بسیار حائز اهمیت است. پس در راستای تربیت صحیح سبک زندگی اجتماعی که منجر به مفید بودن برای دیگران می‌شود پدر و مادر و سبک تربیتی آنان بسیار پر اهمیت است که در این پژوهش با توجه به رویکرد روانشناسی فردی مورد توجه قرار گرفته است.

۲- پیشینه پژوهش

۱. سبک زندگی خانوادگی در قرآن و سنت پیشوایان معصوم^(ع) (شریفی و لطفی، ۱۳۹۲): در این پژوهش با توجه به مبنای قرآنی و سنت پیشوایان اسلامی بر نقش مدیریت خانواده توسط مرد و لزوم مسئولیت‌پذیری اعضای خانواده نسبت به یکدیگر مخصوصاً مسئولیت تربیت دینی پدر نسبت به فرزندان و همکاری زن و شوهر در خانه توجه شده است.
۲. سبک زندگی پیشوایان معصوم در تربیت کودکان (شریفی، ۱۳۹۲): در این پژوهش به سبک تربیتی پیشوایان معصوم قبل از تولد فرزندان به اموری چون انتخاب همسر و مادر شایسته، تغذیه حلال و رعایت آداب اسلامی در مباشرت و بعد از تولد جهت رشد جسمانی، عاطفی، عقلانی و... به اموری چون تغذیه کودک به ویژه شیر مادر، انتخاب نام نیکو، محبت و مهرورزی، آموزش فرزندان، بازی کردن، رعایت عدالت و پرهیز از تبعیض پرداخته شده است.
۳. تبیین جایگاه مادر در سبک زندگی اسلامی با تأکید بر آیات و روایات (انصافی مهربان و بیگی، ۱۳۹۴): در این پژوهش با توجه به سبک زندگی آدلر و تأثیرگذاری سبک زندگی بر شخصیت؛ به

- مولفه‌ها و شاخصه‌های سبک زندگی اسلامی اشاره شده است؛ که یکی از مولفه‌های مؤثر و مورد توجه در سبک زندگی اسلامی را جایگاه زن و مادر می‌داند. بر مبنای این پژوهش زن هم مادر خانواده است و هم مادر اجتماع؛ توضیح اینکه بنیاد اساسی تربیت فرزندان و شکوفایی و بالندگی استعدادها و فرزندان و مرد خانواده از رفتار زن در سبک زندگی اسلامی برمی‌خیزد.
۴. اصول فرزندپروری در سبک زندگی اهل‌البیت^(ع) (بناری، ۱۳۹۴): از منظر این پژوهش سبک زندگی، ابعاد متعددی دارد که یکی از ابعاد مهم آن، سبک زندگی در تربیت خانواده به ویژه تربیت فرزندان است. اهل‌البیت^(ع) سبک ویژه‌ای در تربیت فرزندان داشته و اصول و روش‌های تربیتی خاصی را به کار می‌بردند. این پژوهش با روش تحلیل نظری رفتار و گفتار اهل‌البیت^(ع) به عنوان الگوی رفتاری به استخراج اصول فرزندپروری در سبک زندگی اهل‌البیت^(ع) به اصولی چون زمینه‌سازی، پیشگیری، تکریم، تدریج، توجه به توانایی و ظرفیت متربی و تحمیل بر کودک رسیده است.
۵. شکل‌دهی سبک زندگی و دین‌پذیری کودکان (کاوایانی، ۱۳۹۵): این پژوهش با شیوه گردآوری کتابخانه‌ای و با روش مفهومی و نظری و روش‌شناسی مطالعات متون دینی، با هدف بررسی ظرفیت‌های والدین جهت شکل‌دهی سبک‌زندگی فرزندان پیش‌دبستانی و ظرفیت‌های کودک برای دین‌پذیری آن‌ها انجام شده و مکانیزم‌های رسیدن به این هدف از متون دینی و روانشناسی مورد بررسی قرار گرفته است. مباحث مهم مطرح شده در این پژوهش عبارتند از: تبیین بعد عاطفی در موضوعات دینی، تبیین نقش بازی و ظرفیت‌های آن در تربیت و آموزش کودکان، توجه به ظرفیت حافظه‌ای کودک و توجه به یادگیری مشاهده‌ای به عنوان اصلی‌ترین نوع یادگیری در کودکان که می‌بایست در شکل‌دهی سبک زندگی کودکان مورد استفاده قرار گیرد.
۶. زن، خانواده و سبک زندگی اسلامی (محسن کوهساری و دیگران، ۱۳۹۶) در این پژوهش بر نقش مهم و کلیدی زنان در ترویج سبک زندگی اسلامی تأکید شده است. این مقاله با روش توصیفی-تحلیلی با استفاده از منابع مختلف نشان می‌دهد مادرانند که نوع سبک زندگی فرزندان را در آینده مشخص می‌نمایند زیرا فرزندان مهمترین و اساسی‌ترین سال‌های زندگی خود را در کنار مادران سپری می‌کنند. در پایان در تبیین نقش‌آفرینی بیشتر زنان در ترویج سبک زندگی اسلامی، راهکارهایی ارائه می‌دارد.
۷. نقش زنان در سبک زندگی اسلامی (فتاحی‌زاده و رضایی، ۱۳۹۶): از منظر این مقاله زنان نقش موثری در سرعت بخشیدن به سلامت جامعه و زمینه‌سازی ظهور دارند. این مقاله که با روش توصیفی به این مهم دست‌یافته است که زنان به عنوان عنصری سازنده در جامعه که علاوه بر نقش‌های اجتماعی، وظیفه پرورش و تأثیر بر نسل‌ها را دارند؛ تأثیری به‌سزایی بر جوامع خود می‌گذارند و می‌توانند بر سیر تاریخی جامعه تأثیرگذار باشند و مسیر آن را تغییر دهند. زنان علاوه بر همه وظایف عمومی، با کسب آگاهی هرچه بیشتر، افزایش سطح مطالعات مرتبط با اصلاح فردی و اجتماعی، ایجاد آمادگی در خود و دیگران، تربیت فرزندان و آشنا نمودن آنها با مباحث مهدوی و ایجاد عشق و شعور در آنها می‌توانند در سالم‌سازی جامعه و رسیدن

به سبک زندگی اسلامی، گام‌های ارزشمندی بردارند.

۸. مبانی و اصول حاکم بر ارتباط با خلق در سبک زندگی اسلامی از منظر قرآن کریم (یوسف‌زاده اربط، ۱۳۹۸): این پژوهش، سبک زندگی اسلامی را شامل بازتاب‌های خاص در عرصه‌های ارتباطی، به‌خصوص در عرصه تعاملات انسان با هم‌نوعان دانسته و اصول حاکم بر تعامل با مردم در سبک زندگی اسلامی و خاستگاه مبانی‌شناختی آن را از منظر قرآن کریم تبیین کرده است.

۹. مبانی و اصول انسان‌شناختی اسلامی و دلالت‌های آن بر سبک زندگی خانوادگی (پیشگر، سمون مهدوی، سید هاشمی، ۱۳۹۸): این پژوهش که به روش توصیفی-تحلیلی از متون تفسیری و روایی انجام شده است؛ با توجه به مبانی انسان‌شناختی سبک‌زندگی خانوادگی از منظر اسلام بر تفاوت آن بر تفکر غیر دینی و اومانستی تاکید نموده است. اصولی چون عبودیت، حق مداری، بزرگداشت مقام انسانی مورد توجه قرار گرفته است، که در سبک زندگی خانوادگی جاری و منشأ بروز رفتارها و روش‌های پسندیده می‌شوند.

پژوهش حاضر از نظر کیفی با پژوهش‌های صورت گرفته متفاوت است. تمرکز این جستار با شیوه‌گرند تئوری و با توجه به رویکرد روانشناسی فردی، بر بعد نقش خانواده در تربیت سبک زندگی اجتماعی فرزندان است.

۳- روش پژوهش

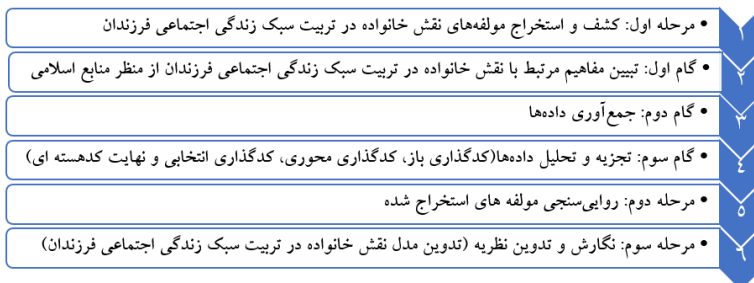
این پژوهش کیفی است و روش گردآوری اطلاعات به شیوه اسنادی و نمونه‌گیری غیرتصادفی از نوع هدفمند می‌باشد که داده‌ها و اطلاعات مرتبط با روانشناسی فردی از منابع مختلف کتاب‌ها، مقالات، مجلات روانشناسی و مباحث اسلامی از قرآن کریم و کتب احادیثی و سایت‌های مرتبط با داده‌های قرآنی و حدیثی استخراج شده است. ابزار گردآوری اطلاعات، فیش‌برداری علمی و هدفمند از منابع مذکور می‌باشد و از نرم‌افزار اطلس تی در تنظیم و گردآوری داده و ترسیم نمودارها و گزارش‌گیری نهایی استفاده شده است. در تجزیه و تحلیل داده‌ها در ترسیم مدلی از سبک زندگی اسلامی با رویکرد روانشناسی فردی از روش داده بنیاد (گرند تئوری) استفاده شده است. در این پژوهش، داده‌ها از منابع اسلامی یعنی قرآن کریم و کتب روایی به دست آمده است. گردآوری و تحلیل داده‌ها در نظریه داده بنیاد توأم با استفاده از راهبرد نمونه‌گیری نظری است. بر این اساس، تحلیلگر به‌طور هم‌زمان داده‌های خود را گردآوری، کدگذاری و تحلیل کرده و نیز در مورد داده‌هایی که بعداً گردآوری می‌شوند و نیز محل یافتن آنها تصمیم می‌گیرد (Glaser, ۱۹۶۷: p۴۵ & Creswell, ۲۰۰۵: p۴۵).

مطابق دیدگاه استراوس و کوربین تحلیل داده‌هایی که به منظور تدوین نظریه گردآوری می‌شوند، با استفاده از کدگذاری نظری انجام می‌شود. در این شیوه ابتدا کدهای مناسب به بخش‌های مختلف داده اختصاص می‌یابد که آن را کدگذاری باز می‌نامند. سپس پژوهشگر با اندیشیدن در مورد ابعاد متفاوت این مقوله‌ها و یافتن پیوندهای میان آنها به کدگذاری محوری

اقدام می‌کند سرانجام با کدگذاری انتخابی مقوله‌ها پالایش می‌شوند و با طی این فرآیندها در نهایت چارچوب نظری داده‌ها پدیدار می‌شود (استراوس و کوربین، ۱۳۷۸: ص ۵۸). در پایان برای تدوین مدل باید روابط میان مولفه‌ها با یکدیگر از یک سو و با موضوع اصلی از سوی دیگر معلوم شود و در صورت وجود رابطه، نوع روابط میان آنها مشخص گردد. مدل صرفاً از کدگذاری‌ها حاصل نمی‌شود بلکه خبرگی، قدرت ابتکار و خلاقیت محقق است که به کمک وی می‌آید و روابط پنهان میان مولفه‌ها را آشکار ساخته و موفق به خلق تئوری جدید می‌شود. این اتفاق طی فرآیند رفت و بازگشت مولفه‌ها و کدها حاصل از مراحل قبل و مستندات صورت می‌گیرد (مهرابی و همکاران، ۱۳۹۰: ص ۱۴).

۴- مراحل انجام تحقیق

این تحقیق بر اساس رویکرد روانشناسی فردی و از منظر منابع اسلامی، طی سه مرحله شامل: مرحله اول؛ کشف و استخراج مولفه‌های نقش خانواده در تربیت سبک زندگی اجتماعی فرزندان، مرحله دوم؛ بررسی روایی مولفه‌های نقش خانواده در تربیت سبک زندگی اجتماعی فرزندان و در نهایت مرحله سوم؛ تدوین مدل نقش خانواده در تربیت سبک زندگی اجتماعی فرزندان، انجام شده است.

مراحل اجرایی تحقیق به شیوه داده بنیاد (گرند تئوری)

۴-۱- مرحله اول: کشف و استخراج مولفه‌های نقش خانواده در تربیت سبک زندگی اجتماعی فرزندان

در این مرحله در مسیر دستیابی به مولفه‌های نقش خانواده در تربیت سبک زندگی اجتماعی فرزندان، ابتدا اصول نظری روانشناسی فردی و مبانی نظری سبک زندگی در روانشناسی فردی مورد بررسی قرار گرفت و سپس مفاهیم اولیه مرتبط با حوزه معنای نقش خانواده در تربیت سبک زندگی اجتماعی فرزندان شناسایی شد. سپس جملات توصیفی و تبیینی مرتبط با هر یک از مفاهیم با نقش خانواده در تربیت سبک زندگی اجتماعی فرزندان از منابع اسلامی گردآوری شد. در گام بعد هر یک از این مستندات روایی در سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی تجزیه تحلیل شده و کدهای استخراج گردید.

۴-۱-۱- گام اول: تبیین مفاهیم مرتبط با نقش خانواده در تربیت سبک زندگی اجتماعی فرزندان از منظر منابع اسلامی

در این گام با توجه به مبانی نظری در روانشناسی فردی، و تبیین سبک زندگی انسان بر اساس دو اصل مهم اجتماعی بودن انسان و مفید بودن برای دیگران، و همچنین با توجه به اهمیت ویژه روانشناسی فردی زمینه‌های فطری و نقش کلید مادر و پدر و حوزه سبک تربیت آنان در تربیت اجتماعی فرزندان، مفاهیم و مضامین مطرح شده در سبک زندگی اجتماعی فرزندان در منابع اسلامی مورد بررسی قرار گرفت. در این مرحله محقق توجه ویژه خود را به این حوزه‌ها مفهومی از سبک زندگی اسلامی معطوف داشت.

۴-۱-۲- گام دوم: جمع‌آوری داده‌ها

در این گام جملات توصیفی و تبیینی مرتبط با سبک زندگی اسلامی شامل آیات و روایات جمع‌آوری شد. در این بخش بیش از ۸۶۳ روایت با توجه به حوزه مفاهیم مرتبط با سبک زندگی اسلامی با رویکرد روانشناسی فردی مورد بررسی قرار گرفت. در فرآیند بررسی و غربالگری اولیه معلوم شد تعدادی از روایات در دایره مسائل سبک زندگی اسلامی می‌باشند اما در حوزه مسائل مطرح شده در نقش خانواده در تربیت سبک تربیت اجتماعی فرزندان نیستند، بنابراین این روایات کنار گذاشته شدند. در غربالگری بعدی، روایاتی که به صورت نسبی با مباحث مورد نظر ارتباط داشتند اما ارتباط به صورت کامل و آشکار نبود نیز کنار گذاشته شدند و در غربالگری سوم روایات شبیه به هم بررسی شده و آن روایاتی که از نظر ارتباط بیشترین دلالت را با نقش خانواده در تربیت سبک زندگی اجتماعی فرزندان داشتند برگزیده شدند.

۴-۱-۳- گام سوم: تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این گام داده‌ها در سه زیر مرحله باز، محوری، و انتخابی کدگذاری شدند.

۴-۱-۳-۱- کدگذاری باز

در کدگذاری اولیه بر اساس واحد کدبندی، به هر واحد مورد نظر کدی الصاق می‌شود. واحد تحلیل می‌تواند سطر، عبارت، پارگراف، یا مضمون باشد (محمدپور، ۱۳۹۸: ص ۲۹۰). در این پژوهش واحد تحلیل مضمون است. منظور از مضمون معنای خاصی است که از یک جمله یا پاراگراف برداشت می‌شود (یوسف‌زاده و معروفی، ۱۳۸۸: ص ۱۳۶). بنابراین یک مستند ممکن است چند مضمون داشته باشد. از سوی دیگر، چند پارگراف ممکن است صرفاً واجد یک مضمون باشد. در این پژوهش نیز معیار تفکیک هر شماره در جدول کدگذاری باز، رساندن یک کد معنایی مرتبط با موضوع بوده است. در اجرای این مرحله، آیات و روایات جمع‌آوری شده برای هر حوزه مرتبط با روانشناسی فردی به صورت جداگانه در جدولی نوشته شدند و به هر مضمون یک کد اختصاص داده شد و در مجموع ۱۴۵ کد باز استخراج شد.

۴-۱-۳-۲- کدگذاری محوری

در این مرحله فرآیند ربط‌دهی مقوله‌ها به زیر مقوله‌ها و پیوند دادن مقوله‌ها، در سطح ویژگی‌ها و ابعاد است. این کدگذاری، به این دلیل محوری نامیده می‌شود که حول محور یک

مقوله تحقق می‌یابد (دانایی‌فرد و امامی، ۱۳۸۶: ص ۸۳). به عبارت دیگر مقوله‌ها به صورت یک شبکه با هم در ارتباط قرار می‌گیرند که این کار مستلزم استفاده از روش مقایسه ثابت است (محمدپور، ۱۳۹۸: ص ۲۹۵). بدین منظور محقق یک مقوله از مراحل قبل را انتخاب کرده و آن را در مرکز فرآیندی که در حال بررسی آن است (به عنوان پدیده مرکزی) قرار می‌دهد، سپس دیگر مقوله‌های را به آن ربط می‌دهد. کدهای محوری به دست آمده در این مرحله ۲۸ مورد است.

۴-۳-۳- کدگذاری انتخابی

در این مرحله تقریباً نیاز به کدگذاری داده‌های جدید نیست. بلکه محقق با تعداد اندکی از مقوله‌های انتزاعی به تدوین نظریه می‌پردازد. مقوله‌های مورد استفاده به لحاظ نظری اشباع شده‌اند و هر کدام بر اساس مفاهیم کدگذاری شده مرحله اول و دوم به صورت منطقی در کنار یکدیگر قرار گرفته‌اند. در پژوهش حاضر، کدها انتخابی در بستر بعد شرایطی، بعد فرآیند تعاملی و بعد پیامدی مورد تحلیل قرار گرفت. در نهایت ۵ کد انتخابی استخراج شد، که بیانگر مولفه‌های نقش خانواده در تربیت سبک زندگی اجتماعی فرزندان از منظر منابع اسلامی با رویکرد روانشناسی فردی است.

بعد از تبیین کلی کدهای انتخابی، نوبت به مقوله هسته‌ای می‌رسد. محقق می‌تواند به دو شیوه نسبت به تعیین و ساخت مقوله هسته اقدام کند. در شیوه اول محقق یکی از مقوله‌های موجود را گزینش می‌کند و در مرحله دوم باید نسبت به تعیین و ساخت مقوله جدید اقدام کند. در پژوهش حاضر از شیوه دوم استفاده شده است و محقق کد هسته تربیت اجتماعی فرزندان در مسیر مفید بودن برای دیگران را ساخته است.

۴-۲- مرحله دوم: روایی‌سنجی مولفه‌های استخراج شده

در این مرحله به بررسی روایی محتوایی یافته‌ها پرداخته شده و میزان درستی و مطابقت یافته‌های پژوهش با منابع اسلامی توسط کارشناسان مورد بررسی قرار گرفته است. در این پژوهش بر اساس نمونه‌گیری هدفمند و مطابق با نظر به تعداد ۱۱ متخصص علوم انسانی و روانشناسی انتخاب شدند. از آنها خواسته شد نظرات خود در مطابقت هر یافته را با مستندات منابع اسلامی از ۱. «غیر مرتبط»، ۲. «نسبتاً مرتبط»، ۳. «مرتبط»، ۴. «کاملاً مرتبط» مشخص کنند. محاسبه شاخص روایی محتوا، بر حسب تقسیم تعداد کارشناسانی که نمره ۳ و ۴ داده‌اند بر تعداد کل کارشناسان به دست می‌آید. حداقل مقدار قابل قبول برای شاخص CVI برابر با ۰/۷۹ است و اگر شاخص CVI یک مفهوم یا مؤلفه کمتر از ۰/۷۹ باشد آن مفهوم حذف می‌شود (فتحی آشتیانی و همکاران، ۱۳۹۵: ج ۲، ص ۲۹).

$$CVI = \frac{\text{تعداد متخصصینی که به گویه نمره 3 و 4 داده‌اند}}{\text{تعداد کل متخصصین}}$$

جدول شماره ۱: ویژگی‌های جمعیت شناختی گروه نمونه در بررسی روایی محتوایی (n:۱۱)

ویژگی	وضعیت	تعداد	درصد
سطح تحصیلات حوزوی	سطح چهار	۱۱	۰/۱۰۰
	سطح تحصیلات دانشگاهی	۸	۰/۷۳
رتبه علمی	دانشجوی دکتری	۳	۰/۲۷
	دانشیار	۲	۰/۱۸
	استادیار	۶	۰/۵۵
	پژوهشگر پایه دو	۳	۰/۲۷

۳-۴- مرحله سوم: تدوین مدل سبک زندگی اسلامی با رویکرد روانشناسی فردی

پس از شناسایی کدهای انتخابی و کد هسته‌ای تربیت اجتماعی فرزندان در مسیر مفید بودن برای دیگران، محقق با برقراری ارتباط سیستمی بین مولفه‌های استخراج شده، با توجه به بعد شرایطی، بعد تعاملی فرآیندی و بعد پیامدی، مدلی از سبک زندگی اسلامی استخراج می‌شود.

۵- یافته‌ها

با جمع‌آوری گزاره‌های مرتبط با نقش خانواده در تربیت سبک زندگی اجتماعی فرزندان با رویکرد روانشناسی فردی از منابع اسلامی (قرآن و روایات) و کدگذاری باز آنها، تعداد ۱۴۵ کد باز، به دست آمد، که به تفکیک، تعداد کدهای باز مرتبط با علت فطری ۱۲ عدد، تعداد کدهای باز مرتبط با زمینه مادری ۳۱ عدد، تعداد کدهای باز مرتبط با زمینه پدری ۳۷ و تعداد کدهای باز راهبرد سبک تربیتی والدین ۵۵ عدد و تعداد کدهای پیامد ۱۰ عدد می‌باشد (جهت مشاهده کدهای اولیه استخراج شده و تفکیک مذکور به پیوست در انتهای پژوهش مراجعه نمایید). ایجاد محورهای اصلی از میان کدهای باز و پیوند میان این مقوله‌ها با زیر مقوله‌های اولیه، مرحله کدگذاری محوری صورت گرفت. بنابراین با مذاقه بسیار و تدبیر در کدهای باز و دسته‌بندی آنها ذیل مقوله‌های جدید، ۲۸ کد محوری استخراج گردید.

در فرآیند تجزیه و تحلیل کدهای اولیه و کدهای محوری، از مجموع ۲۸ کدمحوری، ۵ کد انتخابی که نشانگر مولفه‌های نقش خانواده در تربیت سبک زندگی اجتماعی فرزندان از منظر منابع اسلامی با رویکرد روانشناسی فردی است استخراج گردید. کد انتخابی هسته‌ای؛ که حلقه وصل تمامی ۵ کد انتخابی محسوب می‌شود؛ تربیت اجتماعی در مسیر مفید بودن برای دیگران تعیین گردید. بر اساس این مدل، توجه ویژه‌ای به اجتماعی بودن فرزندان و مفید بودن برای دیگران شده است و یک الگوی منسجم در ابعاد علت، زمینه، راهبردها و پیامد سبک زندگی اجتماعی فرزندان را ارائه نموده است؛ این ابعاد از کدهای محوری استخراج شده در جدول زیر بدست آمده است:

جدول شماره ۲: نقش فطرت در سبک زندگی اجتماعی فرزندان

ابعاد	مقوله‌ها	کدهای محوری	کدهای باز
نقش فطرت در سبک زندگی اجتماعی فرزندان	فطرتی اجتماعی (مدنی الطبع)	همبستگی فطری	ذاتی اجتماعی/ نماد هویت فردی/ آرامش‌روانی در همبستگی اجتماعی/ آرامش در بستر زندگی اجتماعی/ ذاتاً نیازمند به زیستی اجتماعی
		تعاون فطری	رفع نیازهای فردی/ نیازمند به همبستگی اجتماعی/ نیازمندی فطری به اجتماع
		پیوند فطری	الفتی ذاتی با دیگران/ همراهی ذاتی مردم با یکدیگر/ پیوندی ناگسستنی با مردم

جدول شماره ۳: نقش مادر در سبک زندگی اجتماعی فرزندان

ابعاد	مقوله‌ها	کدهای محوری	کدهای باز
نقش مادر در سبک زندگی اجتماعی فرزندان	توجه تمام و کمال به رشد و پرورش فرزندان	پرورشگاه فرزندان (پروردگاه)	آغوش مادر پرورشگاه اصلی نوزاد/ پرورش نوزادان در دامن مادر خصوصاً در دو سال اول زندگی نوزاد/ توجه ویژه به فرزند در دو سال اول زندگی/ بزرگ شدن فرزند در آغوش مادر در دو سال اول زندگی/ شیر دادن دو سال کامل به نوزاد/ مادر خاستگاه وجودی فرزندان/ با برکت بودن شیر مادر/ بدون جایگزین بودن شیر مادر/ شیر دادن به فرزند از هر دو سینه/ بزرگ شدن فرزند در آغوش مادر
		مراقبتگر	مراقب همیشگی از فرزند حتی در بزرگسالی/ مراقبت مادی و معنوی از فرزند در بارداری/ مراقبت ویژه از فرزند در دو سال اول زندگی/ مراقبت ویژه مادی و معنوی مادران از فرزندان در دروان آبستنی/ محافظت از فرزند/ تحمل سختی بارداری/
سرشار از مهربانی و گذر از خود	مظهر مهربانی	حمایتگر	مربی اصلی در سبک تربیتی فرزندان/ همراه و یاور همیشگی فرزند/ دلبستگی به فرزندان/ توجه معنوی به فرزند/ دعا کردن برای فرزندان
		مظهر مهربانی	مهربانی، بی بدیل/ ابراز مهربانی با عدم سقط جنین/ تحمل مهربانانه در سختی‌های فرزندآوری و فرزندپروری/ ابراز مهربانی با شیردادن دو سال کامل به فرزند/ رحیم و مهربان به فرزندان/ ابراز محبت با در آغوش گرفتن فرزند/ مادر مهربان‌تر از پدر/
		فداکار بی‌بدلیل	ایثارگری فراوان؛ سرشار از احسان/ مقدم داشتن نیازهای فرزند بر خود/

جدول شماره ۴: نقش پدر در سبک زندگی اجتماعی فرزندان

ابعاد	مقوله‌ها	کدهای محوری	کدهای باز
نقش پدر در سبک زندگی اجتماعی فرزندان	پناهی ایمن برای مادر و فرزندان	تامین‌گر مادر	تأمین نیازهای مادی مادر/ پرداخت حق و حقوق مادر/ توجه به رضایت مادر در تأمین نیازها و تربیت فرزندان/
		حامی مادر	مشاوره و همراهی با مادر در امور فرزندداری و فرزندپروری/ سازش و مشورت با مادر در امورات فرزندان/ گرمی‌داشتن مادر خصوصاً مادر فرزند دختر/
		تأمین نیازهای فرزندان	توجه ویژه به تأمین نیازهای رشدی فرزندان/ توجه به نیازهای فراخانوادگی فرزندان/ توجه به جنبه پرورش فراخانوادگی فرزندان در صورت نیاز/ تأمین هزینه‌ها مربی فرزندان/ شانه خالی نکردن از بار مسئولیت پدری
	نهاد مهر و اقتدار در خانواده	مهرخویی در خانواده	مهربانی با خانواده/ رحم در خانواده/ لطف و مرهمت بسیار در خانواده/ حسن خلق در خانواده/ معاشرت نیکو در خانه با خانواده/ اجتناب از فحش و ناسزا در خانواده/ اجتناب از بد زبانی در خانواده/ بداخلاقی نکردن با اهل خانواده در بیرون از خانه/ بدی را با بدی جواب ندادن در خانواده/ عفو و بخشش بسیار در خانواده/ گذشت و سرپوشی بر عیوب خانواده/ ابراز محبت به خانواده خود با دادن هدیه/ سخت نگرفتن بر خانواده/ اجتناب از تضییع حقوق اهل خانواده
سرپرست خانواده (قوامیت)		مسئول و آقای خانواده/ بهترین کس برای خانواده خود/ سودمندترین فردی برای خانواده/ سخاوت و کشاده دستی در تأمین مایحتاج خانواده/ تلاش برای تأمین نیازهای خانواده/ تلاش مضاعف برای رفاه خانواده/ حافظ خانواده/ متولی و نگهبان شؤونات خانواده/ مسؤول و عهده‌دار خانواده/ لذت بردن از تأمین نیاز خانواده/ تأمین معاش طیب و طاهر برای خانواده/	

جدول شماره ۵: نقش سبک تربیتی والدین در سبک زندگی اجتماعی فرزندان

ابعاد	مقوله‌ها	کدهای محوری	کدهای باز
نقش سبک تربیتی والدین در سبک زندگی اجتماعی فرزندان	سبک تربیتی سالم فرزندان	سرشار از عطف و محبت	دوست داشتن کودکان/ برترین عمل، دوست داشتن کودکان/ محبت زیاد به فرزند/ محبت کردن به فرزندان/ مهربانی با کودکان/ احسان و نیکی به فرزندان/ الفت و مهربانی به فرزندان/ شفقت به فرزندان/
		نیکی و رفتار محبت آمیز	زیاد بوسیدن فرزند/ مهربانی به کودکان با بوسیدن آنان/ نبوسیدن فرزندان بی مهری به آنان/ تکریم و گرمی داشتن فرزندان/ نگاه محبت آمیز به فرزندان/ شادمان کردن فرزندان/ سلام و احترام به کودکان و خردسالان/ مواجهه گرم و صمیمی با کودکان/ حمد و درود گفتن بر فرزندان/ تعریف و تمجید از فرزندان/ نیکی به فرزندان هم اجر در نیکی به پدر و مادر/ دعا و خیرخواهی در حق فرزندان
		انعطاف در تربیت	برخورد کودکانه با کودکان/ برخورد منعطفانه با کودکان/ تنبیه با قهر کردن اما نه طولانی مدت/ بردباری در تربیت فرزندان، تحمل شرایط دشوار فرزندپروری، همراهی در امورات زندگی با فرزندان/ پذیرش توانایی‌ها کودکانه فرزندان/ چشم پوشی از نامهربانی فرزندان/ عدم تحمیل کارها دشوار به فرزندان/ آسان گرفتن به فرزندان/
		عدالت در رفتار	رعایت حقوق فرزندان/ پرهیز از تضییع حقوق فرزندان/ وفای به عهد در مواجهه با کودکان/ رعایت مساوات بین فرزندان در هدیه دادن/ رعایت عدالت بین فرزندان در نیکی و مهرورزی/ فرق نگذاشتن بین فرزندان حتی در مهرورزی و بوسیدن/
سبک تربیتی ناسالم فرزندان	بی تفاوت پروری	اجتناب از بی‌توجهی	تلاش برای پرورش شایسته فرزندان/ تلاش در تربیت صحیح فرزندان/ کمک به فرزندان در مسیر نیکوکار شدن/ کمک همیشگی به فرزندان/ آموزش و تعلیم اصول زندگی/ تأثیر پذیری فرزندان از توجه و تربیت صحیح والدین/
		اجتناب از نادیده گرفتن	پرهیز از احمق پنداشتن فرزندان/ ناتوان پنداشتن کودکان/ مکرره و ناپسند ندانستن فرزندان خصوصاً دختران/
	لوس و وابسته پروری	عدم افراط در مهربانی	اعتدال در تأمین نیازها و تربیت فرزند/ اجتناب از نیکی افراط گونه به فرزندان/ پرهیز از لوس بار آوردن فرزندان/ اجتناب از افراط در محبت/ مهرورزی با فرزندان اما نه به هر قیمتی/ مواجهه کردن کودکان با سختی‌های زندگی/ پرهیز از تنبل بار آوردن کودکان/ به کار و کوشش واداشتن کودکان/
		عدم عصبانیت	پرهیز از تنبیه بدنی کودکان/ پرهیز از خشونت، پرهیز از کتک زدن فرزندان بخاطر گریه و بی‌تابی آنها/
خشن پروری	عدم جدیت	سختگیری نکردن به فرزندان/ پرهیز از جدیت در مواجهه با کودکان و خردسالان/ زور نگفتن به فرزندان/	

جدول شماره ۶: نقش خانواده در آموزش از خود گذشتگی فرزندان

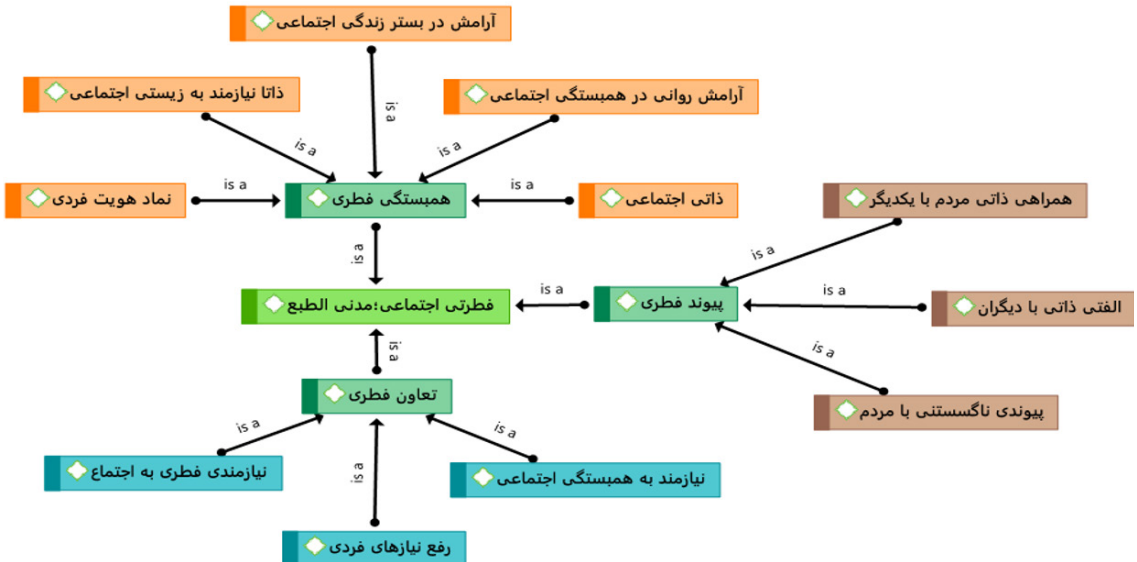
ابعاد	مقوله‌ها	کدهای محوری	کدهای باز
نقش خانواده در آموزش از خود گذشتگی فرزندان	آموزش گذر از خود توسط خانواده	آموزش ایثارگری و از خودگذشتگی	تعلیم و تربیت عملی فرزندان بر ایثارگری و از خودگذشتگی
		آموزش همیاری به دیگران	تعلیم و تربیت فرزندان بر اساس کمک و همیاری به دیگران
		آموزش توجه به دیگران	تعلیم و تربیت اجتماعی فرزندان بر اساس توجه به دیگران
	توجه به غیر از خود در بستر خانواده	همدلی با اعضا خانواده	خانواده باعث نزدیک ساختن افراد به یکدیگر؛ حمایت اعضای خانواده از یکدیگر در مشکلات
		توجه مثبت به اعضا خانواده	خانواده عامل نیکی کردن اعضا به یکدیگر؛ خانواده باعث الفت میان دل‌ها؛ خانواده باعث تحکیم و رعایت حقوق

جدول شماره ۷: مؤلفه‌های نقش خانواده در تربیت سبک زندگی اجتماعی فرزندان

تبیین مولفه‌های نقش خانواده در تربیت سبک زندگی اجتماعی فرزندان از منظر منابع اسلامی با رویکرد روانشناسی فردی		
ردیف	کدهای انتخابی	کدها محوری
۱	«علت فطری» داشتن فطرتی اجتماعی (مدنی الطبع)	۱. همبستگی فطری - ۲. تعاون فطری - ۳. پیوند فطری
۲	«زمینه پرورش و الگوی مادری» پرورش فرزندان در دامنی آکنده از مهر و محبت و الگوی فرزندان در بذل مهربانی و گذر از خود	۱. پرورشگاه فرزندان (پروردگاه) - ۲. مراقبتگر - ۳. حمایتگر - ۴. مظهر مهربانی - ۵. فداکار بی‌بدلیل
۳	«زمینه الگوی پدری» پدر الگوی مهربانی، اقتدار و مسئولیت‌پذیری	۱. تأمین‌گر مادر - ۲. حامی‌مادر - ۳. تأمین نیازهای فرزندان - ۴. مهرخویی در خانواده - ۵. سرپرست خانواده (قوامیت)
۴	«راهبرد سبک تربیتی» تربیتی سرشار مهربانی (عاری از افراط و خشونت (اقتدارگرا)) همراه با عدالت	۱. سرشار از عطوفت - ۲. نیکی و رفتار محبت آمیز - ۳. انعطاف در تربیت - ۴. عدالت در رفتار - ۵. اجتناب از بی توجهی - ۶. اجتناب از نادیده گرفتن - ۷. عدم افراط در مهربانی - ۸. عدم عصبانیت - ۹. عدم جدیت
۵	«پیامد مفید بودن» فراگیری گذر از خود در بستر خانواده	۱. آموزش ایثارگری و از خودگذشتگی - ۲. آموزش همیاری به دیگران - ۳. آموزش توجه به دیگران - ۴. آموزش نیکی به دیگران - ۵. همدلی با اعضا خانواده - ۶. توجه مثبت به اعضا خانواده

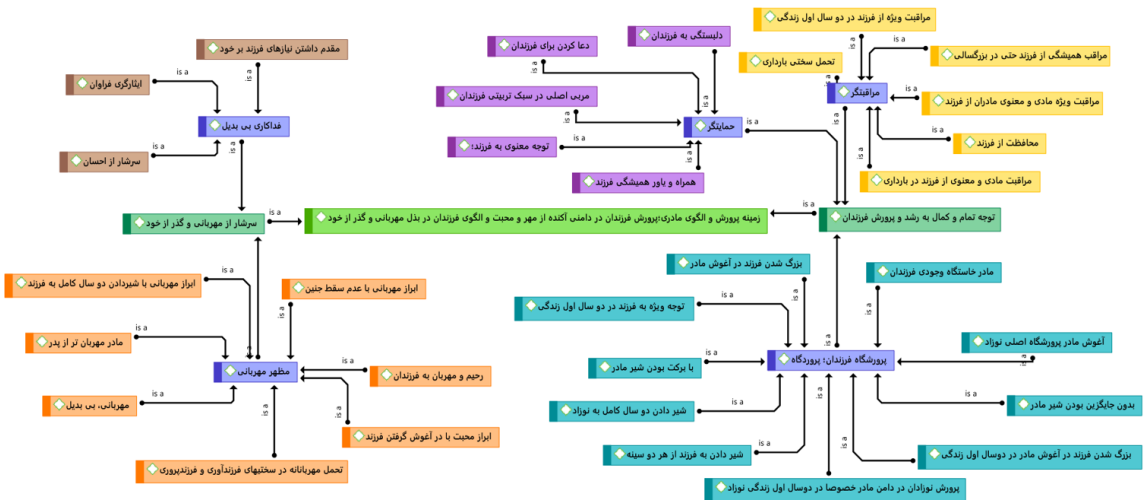
۱-۵- علت فطری: داشتن فطرتی اجتماعی (مدنی الطبع)

با توجه به کدهای استخراج شده از منابع اسلامی خاستگاه و زمینه اجتماعی بودن انسان فطرتی الهی است که موجب الفت ذاتی در بین انسان‌ها شده است (انفال، آیه ۶۳). هر چند انسان‌ها دارای تفاوت‌های فردی هستند اما ذاتاً تمایل دارند در کنار دیگران قرار گیرند تا شناخته شوند و هویت فردی خود را در جامعه نقش دهند (حجرات، آیه ۱۳). از منظر منابع اسلامی مؤمن در بستر زندگی با دیگران آرامش می‌گیرد و فطرتاً نیازمند به زندگی در کنار دیگر است. همانگونه که فرد تشنه به آب نیازمند است مؤمن نیز نیازمند مؤمنین دیگر است، تا در کنار آنان آرامش گیرد (نوری، ۱۹۸۷، ج ۹، ص ۱۵۶). حتی در حدیث دیگر فارغ از دین و آیین از کلمه ناس استفاده شده است و انسان را ذاتاً نیازمند به زیستی اجتماعی دانسته است که هیچ از آن بی‌نیاز نیست (کلینی، ۱۳۶۳، ج ۲، ص ۶۳۵). با توجه به این آیات و روایات، بسیاری از دانشمندان اسلامی همچون علامه حلی (۱۳۸۲: ص ۳۷۴)، فارابی (۱۳۷۹: ص ۲۵۱)، ابن خلدون (۱۳۸۲: ص ۴۱)، ابن سینا (۲۰۱۴: ج ۴، ص ۶۰-۶۱)، و شهید مطهری (۱۳۹۲: ص ۳۱۷) انسان را مدنی الطبع دانسته‌اند. بر این اساس یکی از مولفه‌های سبک زندگی اسلامی، زمینه فطری (داشتن فطرتی اجتماعی (مدنی الطبع)) تشخیص داده شد. که از مجموع ۱۱ کد اولیه، سه کد محوری همبستگی فطری، تعاون فطری و پیوند فطری استخراج شد که با کد انتخابی علت فطری (داشتن فطرتی اجتماعی (مدنی الطبع)) تبیین گردید. کدهای بدست آمده در تبیین علت فطری عبارتند از:

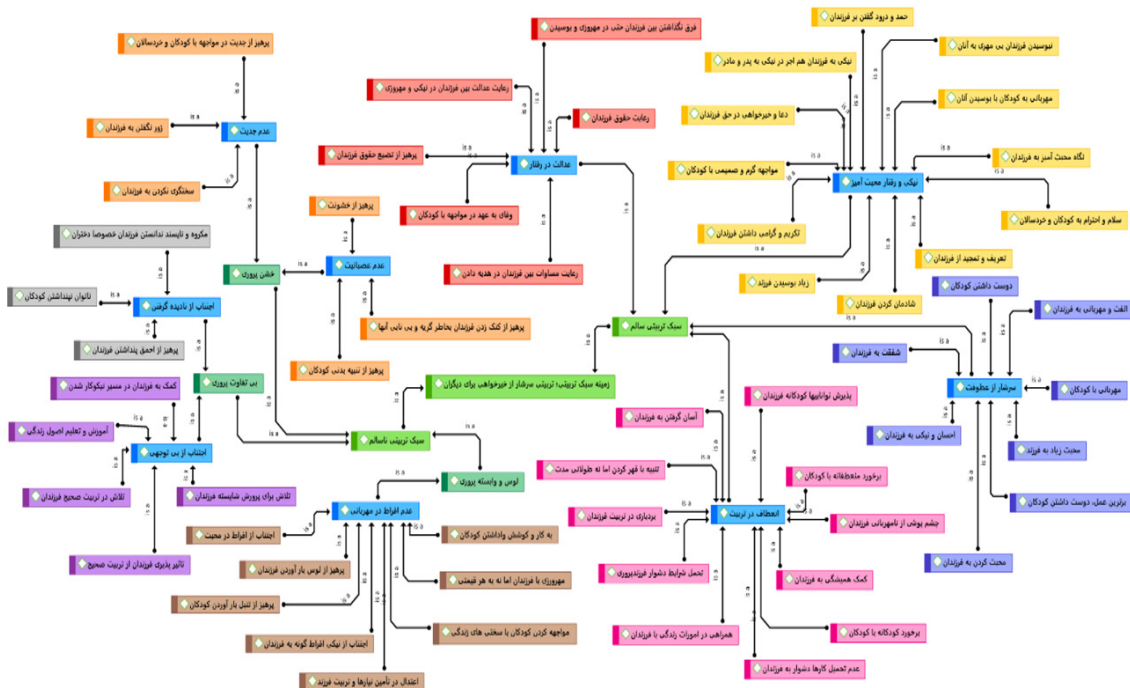
۲-۵- زمینه پرورش و الگوی مادری: پرورش فرزندان در دامنی آکنده از مهر و محبت و الگوی فرزندان در بذل مهربانی و گذر از خود

آموزه‌های اسلام به نقش اساسی و زیر بنای خانواده به ویژه مادر در تربیت و آموزش فرزندان که به شکل‌گیری شخصیت آنان منجر می‌شود، تأکیدهای اساسی و فراوان دارد. از منظر منابع اساس با توجه به اینکه مادر خاستگاه وجودی فرزندان است (بقره، آیه ۲۳۳)، بر پرورش فرزندان در آغوش مادر خصوصاً در دو سال اول زندگی و شیر دادن دو سال کامل به فرزندان تأکید شده است (بقره، آیه ۲۳۳). زیرا آغوش مادر پرورشگاه اصلی نوزدان محسوب می‌شود (احقاف، آیه ۱۵) و شیر مادر بدون جایگزین و با برکت‌ترین تغذیه برای فرزندان دانسته شده است (حرعاملی، ۱۴۱۶: ج ۲۱، ص ۴۵۲). مادران با فرزندان خود رحیم و مهربانند (کلینی، ۱۳۶۳: ج ۵، ص ۵۵۴) و با ایثارگری فراوان و سرشار از احسان، نیازهای فرزندان را بر نیازهای خود مقدم می‌دارند (حرعاملی، ۱۴۱۶: ج ۱۵، ص ۱۷۲). همچنین منابع اسلامی بر نقش مراقبت‌گری مادران چه در دوران بارداری و چه در دوسال اول زندگی و چه در طول ادوار زندگی تأکید کرده است. نقش دیگر مادر نقش حمایت‌گری است، مادر مربی اصلی فرزندان (احقاف: ۱۵) است که به سبب دلبستگی به فرزندان دایما بدون وقفه به دنبال پشتیبانی و حمایت بی‌دریغ از فرزندان است. با توجه به این مضامین مطرح شده در منابع اسلامی، از مجموع ۳۱ کد اولیه، پنج کد محوری (I) پرورشگاه فرزندان (پروردگاہ)، مراقبتگر، حمایتگر، مظهر مهربانی، فداکار بی‌بدلیل؛ و دو کد محوری (II) توجه تمام و کمال به رشد و پرورش فرزندان و سرشار از مهربانی و گذر از خود؛ کد انتخابی زمینه پرورش و الگو مادری (پرورش فرزندان در دامنی آکنده از مهر و محبت و الگوی فرزندان در بذل مهربانی و گذر از خود) استخراج شد. کدهای به دست آمده در تبیین زمینه پرورش و الگو مادری عبارتند از:

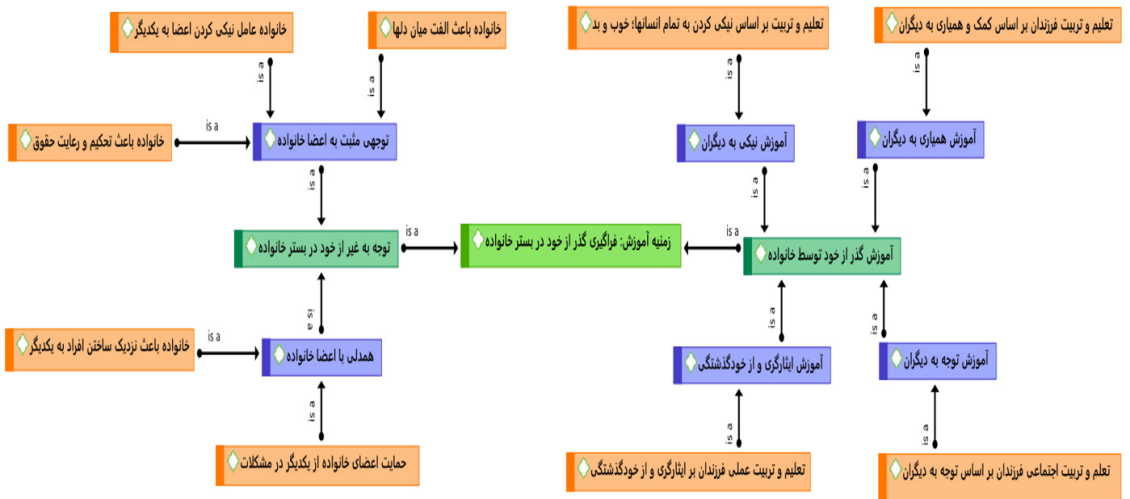
۴-۵- راهبرد سبک تربیتی: تربیتی سرشار از مهربانی (عاری از افراط و خشونت (اقتدارگرا)) همراه با عدالت

منابع اسلامی، والدین را از افراط در محبت (الیعقوبی، ۱۳۷۲: ج ۲، ص ۳۲۰)، بی‌توجهی و نادیده گرفتن (کلینی، ۱۳۶۳: ج ۶، ص ۵۰)، عصبانیت و تنبیه (مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۱۰۴، ص ۹۹)، جدیت و سخت‌گیری (ابن‌بابویه، ۱۳۶۳: ج ۳، ص ۴۸۳)، بر فرزندان برحذر داشته است تا سدی بر موانع تربیت سالم بسازد. در مقابل روابطی سرشار از عطوفت و مهربانی (ابن‌بابویه، ۱۳۶۳: ج ۳، ص ۴۸۲) در کنار رفتارهای محبت‌آمیز (نوری، ۱۹۸۷: ج ۱۵، ص ۱۶۹) و انعطاف در تربیت (کلینی، ۱۳۶۳: ج ۶، ص ۵۰) و اجتناب از تبعیض و مراعات برقراری عدالت و مساوات در مواجهه با فرزندان (طبرسی، ۱۳۷۰: ص ۲۲۰) بسیار توصیه شده است. بنابراین مهرورزی به کودکان و دوست داشتن آنها، ابراز محبت و عواطف شادی‌بخش نسبت به فرزندان، رحمت و محبت خداوند را به دنبال دارد (مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۱۰۴، ص ۱۰۵). بوسیدن فرزند (سمرقندی، ۱۴۲۱: ص ۳۴۳) که تماس بدنی بسیار خشنود کننده‌ای است، یک رفتار واجد ارزش معنوی که موجب رحم الهی است و نبوسیدن فرزند نوعی بی‌مهری به فرزند محسوب می‌شود (حرعاملی، ۱۴۱۶: ج ۲۱، ص ۴۸۵). افراد اگر در بستر سبک تربیتی سالم اسلامی که پر از مهر و عطوفت و انعطاف و عدالت پرورش یابند بدون درنگ این سبک را در مواجهه با دیگران نیز به کار می‌بندند و سبک زندگی سالمی را در پیش می‌گیرند بنابراین با سبک تربیتی سالم پدر و مادر، فرزندان به سبک زندگی سالم دست می‌یابند. با توجه به این مستندات، در مجموع، ۵۹ کد اولیه و ۹ کد محوری (I) با عنوان سبک تربیتی سرشار از عطوفت، نیکی و رفتار محبت‌آمیز، انعطاف در تربیت، عدالت در رفتار، عدم عصبانیت، اجتناب از نادیده گرفتن، اجتناب از بی‌توجهی و عدم جدیت استخراج شد. در ادامه دو کد محوری (II) سبک تربیت سالم و سبک تربیتی ناسالم با کد انتخابی راهبرد سبک تربیتی که سرشار از خیرخواهی برای دیگران است با توجه به کدهای زیر تبیین شد:

۵-۵- پیامد مفید بودن: فراگیری گذر از خود در بستر خانواده

منابع اسلام همانگونه که به فطرت اجتماعی انسان‌ها تاکید دارد بر جنبه آموزش خیرخواهی و پرورش روحیه تعاون و همیاری به متربی تأکید بسیار دارد. از سیره عملی اهل بیت^(ع) اینگونه برمی‌آید که در تعلیم و تربیت عملی فرزندان بر ایثارگری و از خود گذشتگی گوشا بوده‌اند و فرزندان را در احسان و صدقه بر مساکین، فقرا و ایتام مشارکت می‌دادند (انسان: ۸-۹). حتی فرزندان خود را به انجام کارهای خیرخواهانه اجتماعی، دستور می‌دادند (کلینی، ۱۳۶۳: ج ۴، ص ۹ و ج ۸، ص ۱۵۲)، همچنین این شیوه را نیز به یاران و شیعیان و اطرافیان خود سفارش می‌کردند و حتی به اصحاب خود می‌فرمودند در بستر خانواده کمک به دیگران را به فرزندان خود گوشزد کنند (سیدرضی، حکمت ۲۵۷). از استخراج ۹ کد اولیه و شش کد محوری (I) همیاری به دیگران، آموزش نیکی به دیگران، آموزش توجه به دیگران، آموزش ایثار و از خودگذشتگی، همدلی با اعضای خانواده و توجه مثبت به خانواده و دو کد محوری (II) آموزش گذر از خود توسط خانواده و توجه به غیر در بستر خانواده به دست آمد که با کد انتخابی پیامد مفید بودن (فراگیری گذر از خود در بستر خانواده) با توجه به کدهای زیر تبیین شد:

۶- بررسی روایی محتوایی مولفه‌های سبک زندگی اسلامی با رویکرد روانشناسی فردی

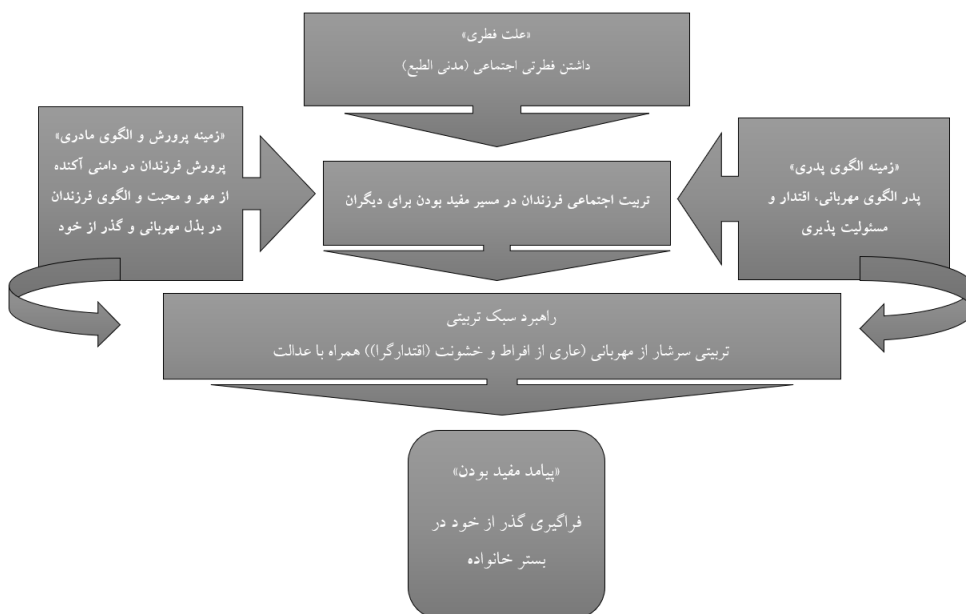
پس دستیابی به مؤلفه‌های نقش خانواده در تربیت سبک زندگی اجتماعی فرزندان از منظر منابع اسلامی، جهت دستیابی به روایی محتوایی و ارزیابی مطابقت یافته‌ها با منابع اسلامی، ۵ مؤلفه استخراج شده همراه با مستندات اسلامی و استدلالات محقق بر استخراج این مؤلفه‌ها در اختیار ۱۱ کارشناس خبره علوم انسانی و روانشناسی قرار گرفت و تمام مؤلفه‌های استخراج شده از روایی مطلوب برخوردار است بنابراین مطابقت مؤلفه‌ها با منابع اسلامی مورد تأیید قرار گرفت (تمامی مؤلفه‌ها: $CVI > 0.94$).

نتایج حاصل از میزان شاخص روایی محتوا (CVI) مؤلفه‌های نقش خانواده در تربیت سبک زندگی اجتماعی فرزندان از منظر منابع اسلامی با رویکرد روانشناسی فردی در جدول ذیل آمده است:

جدول شماره ۸: شاخص روایی محتوایی (CVI) مؤلفه‌های نقش خانواده در تربیت سبک زندگی اجتماعی فرزندان از منظر منابع اسلامی

CVI	تعداد کارشناسان موافق		تعداد کارشناسان مخالف		مؤلفه‌ها	رتبه
	کاملاً مرتبط	مرتبط	نسبتاً مرتبط	غیرمرتبط		
مؤلفه‌های نقش خانواده در تربیت سبک زندگی اجتماعی فرزندان از منظر منابع اسلامی						
۰/۸۱		۳	۲	-	«علت فطری»: داشتن فطرتی اجتماعی (مدنی الطبع)	۶
	۱		-	-	«زمینه پرورش و الگوی مادری»: پرورش فرزندان در دامنی آکنده از مهر و محبت و الگوی فرزندان در بذل مهربانی و گذر از خود	۹
	۱		-	-	«زمینه الگوی پدری»: پدر، الگوی مهربانی، اقتدار و مسئولیت‌پذیری	۸
۰/۹۰		۳	۱	-	«راهبرد سبک تربیتی»: تربیتی سرشار از مهربانی (عاری از افراط و خشونت (اقتدارگرا)) همراه با عدالت	۷
	۱		-	-	«پیامد مفید بودن»: فراگیری گذر از خود در بستر خانواده	۸
۰/۹۴	حاصل تمامی مؤلفه‌ها					

با توجه به مولفه‌های فوق و روایی مطلوب بدست آمده، مدل نقش خانواده در تربیت سبک زندگی اجتماعی فرزندان از منظر منابع اسلامی با رویکرد روانشناسی فردی، با محوریت کد هسته‌ای تربیت اجتماعی فرزندان در مسیر مفید بودن برای دیگران بر اساس ابعاد شرایطی (ابعادی که به ظهور پدیده می‌انجامد) در دو بعد علت فطری و زمینه مادری و پدری تحقق می‌یابد. راهبردهای کلی به عنوان ابعاد تعاملی (تعاملات و کنش‌های کنشگر در قبال پدیده) جهت دستیابی به تربیت اجتماعی فرزندان به کار بسته می‌شود تا فرزندان بتوانند به پیامدهای حاصل از این نوع از سبک زندگی اجتماعی یعنی مفید بودن برای دیگران دست یابند.

۷- نتیجه‌گیری

بر اساس یافته‌های این پژوهش از منظر منابع اسلامی، انسان، هویت فردی و آرامش روانی خود را در اجتماع می‌طلبد چرا که ذاتی اجتماعی دارد؛ فطرتاً نیازمند به همبستگی اجتماعی و تعاون با دیگران است تا نیازهای خود و دیگران را تأمین کند. دین اسلام علاوه بر آن که بر فطرت اجتماعی و تعاون انسان تأکید دارد؛ بر مسئله تعلیم و تربیت که امری اکتسابی است، نیز سفارش می‌کند. بر این اساس تعاون، انسان دوستی و کمک به دیگران یک خوی ممتاز انسانی است و از نهاد انسان مایه می‌گیرد، اما در اثر تربیت، ممکن است پرورش و تکامل یابد و یا به نابودی کشیده شود که در این بین نقش کلیدی مادر و پدر بعنوان الگوی پرورش‌دهنده فرزندان بسیار حائز اهمیت است.

مادر با پرورش فرزندان در دامنی آکنده از مهر و محبت به‌عنوان الگوی فرزندان در بذل مهربانی و گذر از خود و پدر با ایفا نقش پدرانه در قبال خانواده به‌عنوان الگوی مهربانی، اقتدار و مسئولیت‌پذیری در مرئی و منظر فرزندان، زمینه تربیت اجتماعی فرزندان در مسیر مفید بودن برای دیگران را مهیا می‌سازند. همچنین سبک تربیتی والدین در صورتی که سرشار از مهربانی (عاری از افراط و خشونت (اقتدارگرا)) همراه با عدالت باشد راهبردی است که فرزندان را در رسیدن به غایت تربیت اجتماعی یعنی پیامد مفید بودن بر اساس فراگیری گذر از خود در بستر خانواده یاری می‌دهد.

منابع

- قرآن کریم
- نهج البلاغه
- ا. راس، آلن (۱۳۸۲)، روانشناسی شخصیت (نظریه‌ها و فرآیندها)، سیاوش جمالفر، چاپ چهارم، تهران، انتشارات روان.
- ابرست، اورسولا، استورت، آلان (۱۳۹۳)، روان درمانی آدلری، نیلوفر قادری، چاپ دوم، تهران، انتشارات کتاب ارجمند.
- ابن سینا، ابوعلی بن حسین عبدالله (۲۰۱۴)، الاشارات و التنبیها، بیروت، انتشارات النعمان.
- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۶۳)، من لایحضره الفقیه، قم، انتشارات مؤسسه النشر الإسلامی.
- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۸۲)، ثواب الأعمال و عقاب الأعمال، صادق حسن زاده، تهران، انتشارات ارمغان طوبی.
- ابن شعبه، حسن بن علی (۱۳۸۲)، تحف العقول، صادق حسن زاده، قم، انتشارات آل علی (۴).
- ارگانی بهبهانی حائری، محمود (۱۳۸۱)، تربیت فرزند در اسلام، چاپ دوم، قم، انتشارات پیام مهدی.
- اس. کارور، چارلز، اف. شی یر، مایکل (۱۳۷۵)، نظریه‌های شخصیت، احمد رضوانی، چاپ اول، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی.
- استراوس، آنسلم؛ و کوربین، جولیت (۱۳۸۷)، اصول روش تحقیق کیفی: نظریه‌های مبانی، رویه‌ها و شیوه‌ها: ترجمه بیوک محمدی، چاپ دوم، تهران، انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- اسدی، اعظم (۱۳۹۴)، بررسی برخی از اصول نظریه روانشناسی فردی آدلر از منظر قرآن، همایش بین المللی نوآوری و تحقیق در هنر و علوم انسانی، دوره اول
- اسماعیلی یزدی، عباس (۱۳۸۲)، فرهنگ تربیت، چاپ اول، قم، انتشارات مسجد مقدس جمکران.
- اسیری، شهلا (۱۳۹۵)، سبک زندگی و پیشگیری از بیماری‌های در سالمندان، اولین همایش کشوری سبک زندگی سالم.
- اکبری، مرتضی و عفوریان، فاطمه السادات (۱۳۹۶)، تحلیل داده‌های کیفی با استفاده از نرم افزار Atlas.ti، موسسه انتشارات دانشگاه تهران
- إلهامی‌نیا، علی اصغر (۱۳۸۹)، اخلاق عملی، چاپ اول، قم، انتشارات زمزم هدایت.
- امینی، ابراهیم (۱۳۹۰)، تربیت، چاپ هفتم، قم، انتشارات بوستان کتاب.
- ایران نژادپاریزی، مهدی (۱۳۸۲)، روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، تهران، نشر مدران.
- آدلر، آلفرد (۱۳۷۰)، روانشناسی فردی، حسن زمانی شرفشاهی، میهن بهرامی، چاپ دوم، انتشارات تصویر
- آدلر، آلفرد (۱۳۷۸)، نظریات کاربردی کودک، محمد حسین سروری، چاپ اول، تهران، انتشارات سازمان انجمن اولیا و مربیان.
- آدلر، آلفرد (۱۳۷۹)، شناخت طبیعت انسان، طاهره جواهر ساز، چاپ اول، تهران، انتشارات رشد.

- آستاد، کارل شاو (۱۳۹۰)، نظریه‌های روان درمانی و مشاوره، مهرداد فیروزبخت، چاپ اول، تهران، انتشارات ویرایش.
- باقری، خسرو (۱۳۸۶)، نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، چاپ دوم، تهران، انتشارات مدرسه.
- بستان، حسین (۱۳۹۰)، خانواده در اسلام، چاپ اول، قم، انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- بشیری، ابوالقاسم، مجتبی، حیدری (۱۳۹۶)، روانشناسی شخصیت (نظریه‌های شخصیت با نگرش به منابع دینی)، چاپ اول، قم، انتشارات موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی.
- بشیری، ابوالقاسم، غروی، سیدمحمد، فتحی آشتیانی، علی (۱۳۸۸)، مقاله بررسی برخی از اصول نظریه روانشناسی فردی آدلر از منظر قرآن، فصل نامه علمی تخصصی روانشناسی دین، شماره ۵ بهار
- بطایی گلپایگانی، سیدهاشم، (۱۳۹۵) اخلاق تحلیلی اسلام، چاپ دوم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- بن خلدون، عبدالرحمان (۱۳۸۲)، مقدمه ابن خلدون، محمد پروین گنابادی، چاپ دهم، تهران، انتشارات عملی و فرهنگی.
- به قلم جمعی از مولفان (۱۳۸۶)، روانشناسی (عرضه‌ها و دیدگاه‌ها)، چاپ اول، تهران، انتشارات سمت.
- بهشتی، احمد (۱۳۹۰)، اسلام و تربیت کودکان، چاپ اول، تهران، انتشارات چاپ و نشر بین الملل.
- پاینده، ابوالقاسم (۱۳۸۲)، نهج الفصاحة، تهران، انتشارات دنیای دانش.
- پروچاسکا، جیمز، نورکراس، جان. سی (۱۳۸۷)، نظام‌های روان درمانی، یحیی سیدمحمدی، چاپ اول، تهران، انتشارات نشر روان.
- پروچاسکا، جیمز. اُ، نورکراسی، جان. سی (۱۳۹۳)؛ نظریه‌های روان درمانی (نظام‌های روان درمانی)؛ هامایاک آوادیس یانس، چاپ اول، تهران، انتشارات رشد.
- پروین، لارنس. ا (۱۳۷۳)، روان شناسی شخصیت، محمد جواد جوادی و پروین کدیور، تهران، انتشارات رسا
- جان بزرگی، مسعود، غروی، سید محمد (۱۳۹۷)، اصول روان درمانگری و مشاوره با رویکرد اسلامی (مفاهیم، فرایند و فنون) چاپ دوم، قم، انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- جان بزرگی، مسعود، نوری، ناهید (۱۳۹۴)، نظریه‌های بنیادین روان درمانگری و مشاوره (اصول و فنون و مطابقت‌های فرهنگی) چاپ اول، قم، انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- جباران، محمدرضا (۱۳۹۴)، تحلیل مفهومی سبک زندگی، فصلنامه قبسات، سال بیستم، شماره ۷۵، بهار
- جوادی آملی، عبدالله (۱۳۸۱)، زن در آینه ی جلال و جمال، چاپ پنجم، قم، انتشارات اسراء.
- جورج، ریکی، کریستیانی، ترزاسترید (۱۳۷۷)، روانشناسی مشاوره (نظریه‌ها، اهداف و فرآیندهای مشاوره و روان درمانگری)، رضا فلاحی، محسن حاجیلو، چاپ دوم، تهران، انتشارات رشد.
- حاجی ده آبادی، محمد علی (۱۳۹۱)، حقوق تربیتی کودک در اسلام، قم، انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ اول.
- حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۱۶)، وسائل الشیعة، قم، انتشارات مؤسسة آل البيت^(ع) لإحياء التراث.
- الحرالعاملی، محمد بن الحسن (۱۴۱۶ق)، تفصیل وسائل الشیعة إلى تحصیل مسائل الشریعة، قم،

انتشارات موسسه آل البيت ع لاحيا التراث.

- حسینی زاده، سید علی (۱۳۸۹)، سیره تربیتی پیامبر و اهل بیت جلد اول تربیت فرزند، چاپ هشتم، قم، انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- حسینی، سید مهدی (۱۳۷۵)، مشاوره و راهنمایی در تعلیم و تربیت اسلامی، چاپ دوم، تهران، انتشارات امیر کبیر.
- حکمت نیا، محمود، عباسی، رشاد (۱۳۸۲)، روش شناسی پژوهش، مجله پژوهش، ش ۲، مهر و آبان.
- حیدری نراقی، علی محمد (۱۳۹۰)، اخلاق نراقی، چاپ اول، قم، انتشارات مهدی نراقی.
- دارابی، جعفر (۱۳۸۸)، نظریه‌های روانشناسی شخصیت (رویکرد مقایسه ای)، چاپ اول، تهران، انتشارات آبیژ
- دانایی فرد، حسن و امامی، سیدحسن (۱۳۸۶)، استراتژی‌های پژوهش کیفی، تاملی بر نظریه پردازان داده بنیاد، اندیشه مدیریت، سال ۱ شماره ۲، صص ۷۶-۹۶.
- دراز، محمد عبدالله (۱۳۸۹)، آیین اخلاق در قرآن، ترجمه: محمدرضا عطایی، چاپ دوم، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی.
- دستغیب شیرازی، سید عبدالحسین (۱۳۸۰)، قلب سلیم، چاپ اول، قم، انتشارات دفتر انتشارات اسلامی.
- دشتی، محمد تقی (۱۳۹۸)، روش تحقیق مسئله محور راهبردگرا، چاپ اول، قم، انتشارات مکت اندیشه.
- دلشاد تهرانی، ابوالقاسم (۱۳۸۵)، سیری در تربیت اسلامی، چاپ سوم، تهران، انتشارات دریا.
- دیاریان، محمد سعید (۱۳۹۰)، بررسی رابطه علاقه اجتماعی، دینداری، ویژگی‌های شخصیتی و عوامل دموگرافیک با کیفیت رابطه زناشویی و ارایه مدل معادل سازی پیش بینی کیفیت رابطه زناشویی، پایان نامه دکتر رشته مشاوره گرایش خانواده، دانشگاه اصفهان؛ دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی؛ گروه مشاوره، مرداد ماه
- دیلمی، حسن بن محمد (۱۳۷۱)، إرشاد القلوب (دیلمی)، قم، انتشارات الشریف الرضی.
- دیلمی، شیرویه بن شهردار (۱۴۰۶)، الفردوس بمأثور الخطاب، بیروت، انتشارات دار الکتب العلمیه.
- رایکن، ریچارد (۱۳۹۶)، نظریه های شخصیت، چاپ چهارم، تهران، انتشارات ارسباران.
- رشید پور، مجید (۱۳۸۵)، مبانی اخلاق اسلامی، چاپ نهم، تهران، انتشارات انجمن اولیا و مربیان.
- رشیدپور، مجید (۱۳۸۳)، تربیت کودک از دیدگاه اسلام، چاپ هشتم، تهران، انتشارات انجمن اولیا و مربیان.
- رهبر، محمدتقی و رحیمیان، محمدحسن (۱۳۸۳)، اخلاق و تربیت اسلامی، چاپ یازدهم، تهران، انتشارات سمت.
- زاهدی اصل، محمد (۱۳۸۷)، مقدمه ای بر خدمات اجتماعی در اسلام، چاپ دوم، تهران، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی.
- زاهدی، مرتضی (۱۳۸۵)، نظریه تربیت دینی، چاپ اول، تهران، انتشارات موسسه فرهنگی صابره.
- زهرا کار، کیانوش، جعفری، فروغ (۱۳۹۴)، مشاوره خانواده (مفاهیم، تاریخچه، فرآیند و نظریه‌ها)، چاپ پنجم، تهران، انتشارات ارسباران.

- ساجدی، ابوالفضل، کوشا؛ غلام حیدر (۱۳۹۴)، روش‌های تربیت اجتماعی در خانواده و شاخص‌های آن، چاپ اول، قم، انتشارات موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی.
- سادات، محمد علی (۱۳۷۶)، اخلاق اسلامی، چاپ هجدهم، قم، انتشارات سمت.
- سالاری فر، محمد رضا و دیگران (۱۳۹۳)، روانشناسی اجتماعی با نگرش به منابع اسلامی، چاپ پنجم، قم، انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- سالاری فر، محمدرضا و دیگران (۱۳۹۳)، بهداشت روانی با نگرش به منابع اسلامی، چاپ سوم، قم، انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- سالاری فر، محمدرضا (۱۳۸۵)، خانواده در نگرش اسلام و روانشناسی، چاپ اول، قم، انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- سجادی بافقی، سید حسین (۱۳۹۳)، خانواده و حقوق فرزندان از منظر قرآن و احادیث، چاپ اول، تهران، انتشارات آوای نور.
- سلیمکن، لیدا، دبلیو، لوری، ریچنبرگ (۱۳۹۵)، نظریه‌های مشاوره و روان‌درمانی (نظام‌ها، راهبردها و مهارت‌ها) جمشید جراره، مرجان جسنی راد، سحر کرمانیان، مریم ناظمی، چاپ دوم، تهران، انتشارات آوای نور.
- سمرقندی، نصر بن محمد (۱۴۲۱)، تنبیه الغافلین، دمشق، دار ابن کثیر.
- سیاسی، علی اکبر (۱۳۷۷)، نظریه‌های شخصیت یا مکاتب روانشناسی، چاپ هفتم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- سید میرزایی، سید داود (۱۳۹۰)، آداب و آفات تربیت کودک و نوجوانان، چاپ پانزدهم، قم، انتشارات احمدیه.
- شارف، ریچارد (۱۳۹۵)، نظریه‌های روان‌درمانی و مشاوره، مهرداد فیروزبخت، چاپ سیزدهم، تهران، انتشارات رسا.
- شاملو، سعید (۱۳۸۴)، مکتب و نظریه‌ها در روانشناسی شخصیت، چاپ هشتم، تهران، انتشارات رشد.
- شایگان، فریبا (۱۳۸۹)، تبیین جامعه‌شناختی مشارکت مردم در مساجد، چاپ اول، تهران، انتشارات جامعه‌شناسان.
- شجاعی، محمد صادق (۱۳۹۴)، روانشناسی اسلامی (مبانی، تاریخچه و قلمرو)، چاپ اول، قم، انتشارات مرکز ترجمه و نشر المصطفی.
- شرف الدین، سید حسین (۱۳۹۴)، جایگاه صله رحم در سبک زندگی دینی، پژوهش نامه اخلاق، سال هشتم، ش ۲۷.
- شفیع آبادی، عبدالله، ناصری، غلامرضا (۱۳۸۴)، نظریه‌های مشاوره و روان‌درمانی، چاپ یازدهم، تهران، انتشارات مرکز نشر دانشگاهی.
- شولتز، دوان، شولتز، سندن ال (۱۳۷۰)، تاریخ روان‌شناسی نوین، علی اکبر سیف و همکاران، تهران، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- شولتز، دوان، شولتز، سندن ال (۱۳۸۵)، نظریه‌های شخصیت، یحیی سید محمدی، چاپ نهم، تهران،

انتشارات ویرایش.

- شیلینگ، لوئیس (۱۳۸۴)، نظریه‌های مشاوره (دیدگاه‌های مشاوره)، سیده خدیجه آرین، چاپ پنجم، تهران، انتشارات اطلاعات.
- صدوقی، مجید (۱۳۸۶)، تاملی در سازه‌های مذهبی و جایگاه آنها در روانشناسی سلامت، دو فصل نامه علمی پژوهشی مطالعات اسلام و روانشناسی، شماره اول
- طاهری، حبیب‌الله (۱۳۸۵)، عقده حقارت و راهکارهای درمان آن در منابع اسلامی، پژوهش‌های دین، شماره چهارم.
- طباطبایی، محمدحسین (۱۳۹۵)، تفسیر المیزان، ترجمه محمدباقر موسوی همدانی، قم، انتشارات اسلامی.
- طباطبایی، محمدحسین (بی تا)، اسلام و اجتماع، قم، انتشارات جهان آرا، قم.
- طبرسی، حسن بن فضل (۱۳۷۰)، مکارم الأخلاق، قم، انتشارات الشریف الرضی.
- عرشی نیاسر، عباس (۱۳۸۷)، مسجد گوهر بی همتا، چاپ اول، قم، انتشارات نشر معروف.
- عزیززلی علویجه، مصطفی (۱۳۸۶)، بررسی تطبیقی نظریه خودگرایی و حب ذات، مجله اندیشه نوین دینی، شماره ۹ تابستان
- علامه حلی، حسن بن یوسف (۱۳۸۲)، کشف المراد، قم، انتشارات موسسه الامام الصادق (ع).
- علی بهادری (۱۳۹۷)، پژوهش کیفی داده بنیاد، کدگذاری و اهمیت، مراحل و شیوه اجرای آن در کارورزی دانشگاه فرهنگیان، دوفصلنامه راهبردهای نوین تربیت معلمان، سال چهارم، شماره ۵، بهار و تابستان
- علینی، محمد (۱۳۹۱)، سرمایه اجتماعی در آموزه‌های اسلامی، چاپ اول، قم، انتشارات بوستان.
- عیسی زاده، عیسی (۱۳۹۷)، خانواده قرآنی (ویژگی‌ها و وظایف اعضای آن)، چاپ ششم، قم، انتشارات بوستان کتاب.
- فارابی، محمد بن محمد فارابی (۱۳۷۹)، آرای مدینه فاضله، ترجمه سید جعفر سجادی، تهران، انتشارات طبع و نشر.
- فاضلی، قادر (۱۳۷۰)، مبانی اخلاق و تربیت اسلامی، چاپ اول، قم، انتشارات مهر.
- فاضلی، محمد (۱۳۸۶)، تصویری از سبک زندگی فرهنگی جامعه دانشجویی، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، سال اول، شماره اول، پاییز
- فتحی آشتیانی، علی؛ محمدی، بهاره؛ فتحی آشتیانی، مینا (۱۳۹۵)، آزمون‌های روان شناختی، تهران، انتشارات بعثت.
- فراهانی، محمد نقی (۱۳۷۸)، روانشناسی شخصیت (نظریه، تحقیق، کاربرد)، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه تربیت معلم.
- فصیحی، امان‌الله و دیگران (۱۳۹۴)، شاخص‌های سبک زندگی اسلامی، چاپ اول، قم، انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ع).
- فعالی، محمدتقی، فدایی، مهدی (۱۳۹۷)، سبک زندگی اجتماعی از دیدگاه اسلام، تهران، انتشارات

موسسه فرهنگی هنری دین و معنویت آل یاسین.

- فلسفی، محمد تقی (۱۳۸۵)، اخلاق از نظر همزیستی و ارزش‌های انسانی، چاپ ششم، تهران، انتشارات نشر فرهنگ اسلامی.
- فیست، جس، جی. فیست، گریگور، آن رابرتس، تامی (۱۳۹۴)، نظریه‌های شخصیت، سید یحیی سید محمدی، چاپ دوازدهم، تهران، انتشارات نشر روان.
- قاضی، قاسم (۱۳۸۳)، نظریه‌ها و روش‌های مشاوره و روان‌درمانی، چاپ پنجم، اصفهان، انتشارات جنگل.
- کاویانی، محمد (۱۳۹۴)، درسنامه سبک زندگی اسلامی با رویکرد تجویزی، چاپ اول، قم، انتشارات حوزه و دانشگاه.
- کری، جراللد (۱۳۹۲)، نظریه و کاربرست مشاوره و روان‌درمانی، یحیی سید محمدی، چاپ یازدهم، تهران، انتشارات ارسباران.
- کریمی، یوسف (۱۳۸۴)، روانشناسی شخصیت، چاپ دهم، تهران، انتشارات نشر ویرایش.
- کلینی، محمد بن یعقوب (۱۳۶۳)، الکافی، تهران، انتشارات دارالکتب الاسلامیه.
- کلینی، محمد یعقوب (۱۳۶۳)، الاصول الکافی، تهران، انتشارات دارالکتب الاسلامیه.
- گروه پژوهشی علوم قرآن و حدیث (۱۳۸۷)، فرهنگ روابط اجتماعی در آموزه‌های اسلامی، چاپ دوم، مشهد، انتشارات دانشگاه علوم اسلامی رضوی.
- ۱۰۷. گنجی، حمزه، گنجی، مهدی (۱۳۹۳)، نظریه‌های شخصیت، چاپ دوم، تهران، انتشارات ساوالان.
- متقی، علی بن حسام‌الدین (۱۴۱۹)، کنز العمال فی سنن الأقوال و الأفعال، بیروت، انتشارات دارالکتب العلمیه.
- مجلسی، محمدباقر بن محمدتقی (۱۴۰۳) بحار الأنوار، بیروت، انتشارات دار إحياء التراث العربی.
- محمدپور، احمد (۱۳۹۸)، ضد روش: زمینه‌های فلسفی و رویه‌های علمی در روش شناسی کیفی، چاپ دوم، قم، انتشارات لوگوش.
- محمدی ری شهری، محمد (۱۳۹۵)، حکمت نامه کودک، چاپ دوازدهم، قم، انتشارات دارالحدیث.
- محمدیان، مجید (۱۳۸۸)، روش‌های تربیت نوجوانان و جوانان در اسلام، چاپ اول، قم، انتشارات خلق.
- مدرسی، سیدهادی (۱۳۸۶)، دوستی و دوستان، حمیدرضا شیخی و حمیدرضا آژیر، چاپ پنجم، مشهد، انتشارات آستان قدس رضوی.
- مروتی، سهراب، شکرپیگی، نرگس (۱۳۹۲)، بررسی مولفه‌های سبک زندگی دینی در بهبود روابط اجتماعی با رویکرد بر آیات و روایات، مجموعه مقالات دانشگاه علامه طباطبائی، شماره ۲۸۶ مطهری، مرتضی (۱۳۹۲)، مقدمه ای بر جهان بینی اسلامی، قم، انتشارات اسلامی.
- مظفری، سید محمد (۱۳۸۱)، مدنیت بالطبع انسان از چشم انداز فلاسفه، مجله الهیات و حقوق، شماره ۱
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۹)، زندگی در پرتو اخلاق، چاپ هشتم، قم، انتشارات سرور.
- منصور، محمود (۱۳۷۵)، احساس کهن‌تری، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

- مهدوی کنی، محمدرضا، (۱۳۷۳) نقطه‌های آغاز در اخلاق عملی، چاپ سوم، تهران، انتشارات نشر فرهنگ اسلامی.
- مهدوی کنی، محمدرضا (۱۳۸۶)، مفهوم سبک زندگی و گستره آن در علوم اجتماعی، فصلنامه تحقیقات علمی، سال اول، شماره ۱، پاییز
- مهربانی، امیرحمزه؛ خنیفر، حسین؛ امیری، علینقی؛ زارعی متین، حسن؛ و جندقی، غلامرضا (۱۳۹۰)، معرفی روش شناسی نظریه داده بنیاد برای تحقیقات اسلامی (ارایه یک نمونه)، مدیریت فرهنگی سازمانی، سال ۹، شماره ۲۳
- ناطقی، غلام حسین (۱۳۹۳)، تربیت اخلاقی در سیره اهل بیت، چاپ اول، قم، انتشارات جامعه المصطفی.
- ناطقی، محمد تقی (۱۳۹۰)، پایه‌های روابط اجتماعی از دیدگاه اسلام، چاپ پنجم، قم، انتشارات نسیم انتظار.
- نور علیزاده میانجی، مسعود (۱۳۹۷)، روش مدل یابی مفاهیم و سازه های روان شناسی از متون اسلام (قرآن و حدیث)، پایان نامه دکتری، موسسه آموزشی پژوهشی امام خمینی^(ه)
- نورمحمدی، غلامرضا (۱۳۹۰)، مهارت‌های زندگی اجتماعی، چاپ دوم، قم، انتشارات دفتر نشر معارف.
- نوری، حسین بن محمد تقی (۱۴۰۸ق)، خاتمه مستدرک الوسائل، بیروت لبنان، انتشارات موسسه آل البیت ع لایحاء التراث.
- نوری، حسین بن محمد تقی (۱۹۸۷)، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، بیروت، انتشارات مؤسسه آل البیت^(ه) لإیحاء التراث.
- واعظی، احمد (۱۳۸۴)، انسان از دیدگاه اسلام، چاپ ششم، تهران، انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.
- الوانی، مهدی (۱۳۷۹)، تصمیم‌گیری و تعیین خط‌مشی دولتی، تهران، انتشارات سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی (سمت).
- هاشمی‌رکانودی، سید مجتبی (۱۳۷۴)، تربیت و شخصیت انسانی، جلد ۳، چاپ اول، قم، انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.
- یعقوبی، احمد بن اسحاق (۱۳۷۲)، تاریخ الیعقوبی، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی.
- یوسف زاده، محمدرضا و معروفی، یحیی (۱۳۸۸)، تحلیل محتوا در علوم انسانی (راهنمای عملی تحلیل کتاب‌های درسی) همدان، انتشارات سپردانش.
- یوهانسن، ثور (۱۳۹۱)، دین معنویت در روان درمانی و مشاوره (رویکرده آدلر با تاکید بر روان درمانی و مشاوره با مسلمانان)، فرید براتی سده، چاپ اول، تهران، انتشارات رشد.
- Adler , Alfred .(1929) .The science of living .Garden city ,New York: Greenberg
- Adler , Alfred .(1930) .The education of children, New York: Greenberg
- Adler , Alfred .(1931) .What life should men to you. Boston: Little, Brown
- Adler , Alfred .(1936) .The neurotics picture of the world : A case study. International Journal of Individual Psychology, 3, 3- 13

- Adler , Alfred .(1937) .Social interest : A challenge to mankind. London: Faber and Faber
- Adler ,Alfred . (1963) .The problem child, New York , Putnam
- Adler ,Alfred .(1956) .Psychiatric aspects regarding individual and social disorganization, American. Journal of sociology ,42 ,773- 780.
- Amerikaner ,M. Monks, G. Wolfe ,P. & Thomas ,S. (1994). Family inter action and individual psychological health. Journal of Counseling and Development, 72, 614- 623
- Ansbacher, H.L., & Ansbacher,R.R.(Eds). (1956). The individual psychology of Alfred Adler. New York: Basic Books.
- Capron, E.W. (2004). Types of pampering and the narcissistic personality trait. Journal of Individual Psychology, 60, 76- 93.
- Creswell, J. W. (2005), Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research (2nd edition).
- Davies, Gail & Dwyer, Claire. (2007), Qualitative Method: are you enchanted or are you alinated, Progress in Human Geography, 31(2).
- Gilman, R. (2001). The relationship between life satisfaction, social interest, and frequency of extracurricular activities among adolescent students. Journal of Youth and Adolescence, 30, 749- 767.
- Glaser, B. and Strauss, A. (1967), "The Discovery of the Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research", New York.
- Johnson ,P. Smith ,A. & Nelson, M.D. (2003). Predictors of social interest in young adults . Journal of Individual Psychology, 59, 281- 292.
- Kanz, J. E. (2001). The applicability of Individual Psychology for work with conservative Christian clients. Journal of Individual Psychology, 57, (4), 342- 353.
- Leak, G.K., & Williams, D.E.,(1991). Relationship between social interest and perceived family environment. Journal of Individual Psychology, 47, 159- 165 .
- Lee, J. (2001), A Grounded Theory: Integration and Internalization in ERP Adoption and Use, Unpublished Doctoral Dissertation, University of Nebreska, In Proquest UMI Database.
- Maltby, J., Macaskill, A., Day, L., & Garner, I. (1999). Social interest and Eysenck's personality dimensions. Psychological Reports, 85, 197- 200
- Rodd, J. (1994). Social interest, Psychological well-being and maternal stress. Individual Psychology 50, 58- 68.
- Strauss, Anselm L., & Corbin, Juliet (1990), Basics of Qualitative Research: Grounded Theory Procedures and Techniques, Sage.

- Strauss, Anselm L., & Corbin, Juliet (1998), Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory, 2nd Ed., Sage.
- Watkins, C.E., Jr & St. John, C. (1994). Validity of the Sulliman scale of social interest. Individual Psychology, 50, 166- 169
- Watkins, C.E., Jr., (1994). Measuring social interest. Individual psychology, 50, 69- 96.

